

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษาให้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นของครูสังคมศึกษา และนำมา เรียบเรียงไว้ เป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. หนังสือ บทความ และเอกสารต่าง ๆ

- 1.1 ความหมายของทักษะวิชาสังคมศึกษา
- 1.2 ประเภทของทักษะวิชาสังคมศึกษา
- 1.3 ความสำคัญของทักษะวิชาสังคมศึกษา
- 1.4 หลักการพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษา
- 1.5 การจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียน

มัธยมศึกษา

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยในประเทศ
- 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หนังสือ บทความ และเอกสารต่าง ๆ แบ่งเป็น

- 1.1 ความหมายของทักษะในวิชาสังคมศึกษา

ได้มีนักการศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ให้ความหมายของ ทักษะวิชาสังคมศึกษา ไว้ต่าง ๆ ดังนี้

นิ่มนวล ทศวัฒน์ และศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2519: 14) ได้ให้ความหมาย ของทักษะในด้านสังคมศึกษาว่า ความสามารถในการแสวงหาข้อมูล และวิธีการต่าง ๆ เพื่อนำมา ใช้ในการแก้ปัญหา หรือในประสมการณ์ใหม่ ๆ

ประนอม เดชชัย (2521: 39) กล่าวว่า ทักษะในการเรียนวิชา สังคมศึกษา เป็นทักษะซึ่งระบุไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนในการเรียนวิชาสังคมศึกษา ซึ่ง ประกอบด้วยทักษะในการเรียนวิชาสังคมศึกษา ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม ทักษะในการคิด และทักษะในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม

พินุลศรี วาสนสมลิตี (2526: 48) ได้ให้คำจำกัดความของทักษะในวิชาสังคมศึกษาว่า คือ ความสามารถในการปฏิบัติการต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาการและด้านสังคม อันจะช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพได้

จอห์น จาโรลิมек (John Jarolimek 1963: 10 - 11) ได้ให้ความหมายของทักษะทางสังคมศึกษาว่า เป็นความสามารถในงานหรือการปฏิบัติในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสังคมศึกษา

เอควิน เฟนตัน (Edwin Fenton 1966: 19) กล่าวถึงทักษะในวิชาสังคมศึกษา หมายถึง ความสามารถที่ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์หรือความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ที่ตนประสบ

จากที่นักการศึกษาได้กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า ทักษะในวิชาสังคมศึกษา หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติการต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งรวมทั้งความสามารถทางด้านวิชาการ และทางด้านสังคม ในอันที่จะทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ประเภทของทักษะในวิชาสังคมศึกษา

ได้มีนักการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้จำแนกประเภทของทักษะในวิชาสังคมศึกษาไว้ดังต่อไปนี้คือ

สุนทร สุนันท์ชัย (2514: 31 - 33) ได้กล่าวถึง ทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาว่าประกอบด้วยทักษะดังต่อไปนี้คือ

1. ทักษะในการพิจารณาปัญหาทางสังคม คือ จะต้องรู้จักพิจารณาเหตุการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ตามความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ และจะต้องสามารถลงสรุปได้อย่างมีเหตุผล
2. ทักษะในการใช้เครื่องมือค้นคว้าในวิชาสังคมศึกษา คือ จะต้องมีความสามารถในการดำเนินการต่อข้อมูล และรู้จักแสวงหาความจริงที่นอกเหนือจากหนังสือประเภทต่าง ๆ
3. ทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคม คือ จะต้องรู้จักมารยาทในการอยู่ร่วมกัน เช่น การพูดจา การทำความเคารพ การเคารพสิทธิของผู้อื่น

4. ทักษะในการทำงานกลุ่ม คือ ในการทำงานกลุ่มนั้น จะต้องรู้จัก อภิปราย วางแผน ดำเนินงาน และประเมินผลของงาน

นีมนวล ทศวัฒน์ และศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2519: 14) ได้กล่าวถึง ทักษะที่ควรนำมาให้นักเรียนฝึกฝนในวิชาสังคมศึกษา มีดังนี้คือ

1. ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล ข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ สามารถอ่านข่าว บทความอย่างมีวิจารณญาณ
2. ทักษะในการอ่าน และแปลความในแผนภูมิ แผนที่ รูป การ์ตูน ไปสเตอร์ ฯลฯ
3. ทักษะในการใช้ความคิด ใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้อย่างถูกต้องและเที่ยงธรรม
4. ทักษะในการวิเคราะห์ และประเมินผลในพฤติกรรมของสังคม เช่น เมื่อกำหนดมาตรการให้ จะนำไปใช้อย่างไร มาตรการที่กำหนดให้ นั้นดีหรือบกพร่องอย่างไร สามารถลำดับความสำคัญก่อนและหลัง สามารถแยกแยะ และสรุปข้อความสำคัญ ที่เกี่ยวกับ เจตคติ แรงจูงใจ ความคิดเห็นที่สนับสนุนหรือที่เป็นอคติ
5. มีความสามารถ เปรียบ เทียบให้เห็นความแตกต่างและความคล้ายคลึงของข้อเท็จจริง ทฤษฎี และหลักการต่าง ๆ
6. มีทักษะในการร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ รู้จักหน้าที่ และตีความรับผิดชอบสูงต่องานของส่วนรวม

ประนอม เดชชัย (2521: 39 - 41) ได้กล่าวถึงทักษะต่าง ๆ ที่เด็กควรได้รับการฝึกในวิชาสังคมศึกษา ได้แก่

1. ทักษะในการเรียนวิชาสังคมศึกษา (Study Skill) หมายถึง ทักษะในการ เรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ทักษะในการอ่านและตีความ ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะในการค้นคว้าวิจัย เช่น การจดโน้ต การใช้หนังสืออ้างอิงต่าง ๆ ทักษะการใช้แผนที่และลูกโลก และทักษะในการอ่านสิ่งพิมพ์ที่อยู่ในรูปของกราฟ เช่น ตาราง แผนภูมิ แผนผัง ต่าง ๆ
2. ทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม (Group work Skills) เป็นทักษะ

ที่เกี่ยวข้องกับการอภิปราย เขียนรายงานและแก้ปัญหา ตลอดจนการร่วมกันจัด เป็นหน่วย การเรียน จัดนิทรรศการ ซึ่งฝึกหัดให้เด็กรู้จักการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ รู้จัก รับผิดชอบ รู้จักการทำงานร่วมกันอย่างอดทน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อันเป็นวิถีทางของ การอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย

3. ทักษะในการเกิดความรู้ชั้นปัญญา (Intellectual Skills) เป็นทักษะที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่และสามารถประดิษฐ์สิ่งใหม่ อันเป็นประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

4. ทักษะในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม (Social Living Skills) เป็นทักษะที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องและสะดวก สบาย เช่น ทักษะในการปฏิบัติตนในสังคม มารยาทในสังคม การแต่งกาย การรู้จักค่านิยมใน สังคม ตลอดจนมีความรอบรู้กฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมายและความต้องการของสังคม จะได้ ประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ไม่เกิดการขัดแย้งขึ้น ทักษะนี้ครอบคลุมไปถึงการดำเนินชีวิตในสังคม หมายถึง การพัฒนาทางด้าน เศรษฐกิจและการครองชีพที่ถูกหลัก เกณฑ์ด้วยการปลูกฝังค่านิยมให้ เด็ก เป็นพล เมืองดีมีคุณภาพ มีทักษะในการใช้ เหตุผล รู้จัก เลือกสิ่งที่ดีมีประโยชน์มาดัดแปลง และปรับปรุงใช้ให้ เหมาะสมกับสังคมของคน

พิบูลศรี วาสนสมลิตี (2526: 55) ได้สรุปประเภทของทักษะที่สำคัญ ซึ่งครูสังคมศึกษาควรพัฒนาให้แก่ผู้เรียนดังนี้

ก. ทักษะทางวิชาการ (Academic Skills) ได้แก่

ทักษะในการเรียน (Work-Study Skills) ได้แก่ ความสามารถ ในการอ่าน การตีความ การสรุปข้อสังเขป การตีความแผนที่และกราฟ การสร้างแผนภูมิ และการใช้วัสดุอ้างอิงและแหล่งความรู้ชนิดต่าง ๆ

ทักษะในการคิด (Thinking Skills) ได้แก่ ความสามารถ ในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการสรุปเนื้อ เรื่องหรือหลักเกณฑ์จากข้อมูล ตลอดจน ความสามารถในการประยุกต์กฎ เกณฑ์ เหล่านั้น

ข. ทักษะทางสังคม (Social Skills) ได้แก่

ทักษะทางกระบวนการกลุ่ม (Group-Process Skills) เช่น
ความสามารถในการมีส่วนร่วมทำงานในกลุ่ม ความสามารถในการเป็นผู้นำ และความสามารถ
ในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์

ทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคม (Social Living Skills)
เป็นความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี การตอบสนองผู้อื่นอย่างมีมารยาท และการรู้จัก
เคารพระเบียบของชุมชน
ประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526: 60) ยังได้แบ่งทักษะทาง
วิชาการและทักษะทางสังคมออกเป็นประเด็นย่อย คือ

1. ทักษะในการใช้แหล่งความรู้และทักษะในการรวบรวมความรู้
2. ทักษะในการ เรียบ เรียงและประ เมิ่นความรู้
3. ทักษะในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน
4. ทักษะในการสื่อความหมายด้วยการพูดและการ เขียน
5. ทักษะในการอ่านและตีความวัสดุกราฟิก
6. ทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและการลำดับ เหตุการณ์
7. ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
8. ทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ

เอมจันทร์ สุวินทวงศ์ (2526: 52 - 11) และจิราวัฒน์ พาณิชวงศ์
(2528: 10 - 11) ได้กล่าวถึงทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาตรงกันว่า ทักษะวิชาสังคมศึกษา
ประกอบด้วยทักษะ 3 ด้านคือ ทักษะด้านการคิด ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคมศึกษา
ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ ดังนี้

1. ทักษะด้านการคิด ได้แก่ ความสามารถในการอธิบาย การให้คำ
จำกัดความ การแยกประเภท การตั้งสมมติฐาน การสรุป การทำนาย การ เปรียบเทียบ
การแยกความแตกต่าง การเสนอความคิดเห็นใหม่ ๆ

2. ทักษะทางวิชาการ ได้แก่ ความสามารถต่าง ๆ เช่น การอ่าน การมองเห็น การเขียน การพูด การฟัง การตีความ การเขียนโครงร่าง การเขียนแผนภูมิ การจดคำบรรยาย

3. ทักษะทางสังคม ได้แก่ ความสามารถในการร่วมมือกับผู้อื่นในการทำงานกลุ่ม ผลิตผลงานให้แก่กลุ่มได้ และสามารถอภิปรายในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถช่วยเหลือและแก้ปัญหาที่กิจการของกลุ่ม เมื่อเกิดปัญหา มีวิธีจูงใจสมาชิกในกลุ่มให้มั่นคงต่อการประกอบกิจการและแก้ปัญหาขัดแย้งในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ เมื่อจำเป็นและเป็นได้อย่างเหมาะสม

เฮเลน แมคคราเชน คาร์เพนเตอร์ (Helen McCrachen Carpenter)

อ้างถึงใน จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimek 1967: 11) ได้อธิบายทักษะต่าง ๆ ในเอกสารรายปีทางสังคมศึกษา สรุปว่าทักษะเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา และทักษะที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ไว้ดังนี้ คือ

ทักษะทางสังคมศึกษาโดยเฉพาะ ได้แก่ ทักษะการอ่านและเข้าใจ เครื่องมือทางสังคมศึกษา การตีความแผนที่ ลูกโลก แผนที่ ป้ายประกาศ การแก้ปัญหาและการมีความคิดวิพากษ์ รวมทั้งการเข้าใจ เวลาและการลำดับเหตุการณ์

ส่วนทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิชาอื่น ๆ ได้แก่ การเก็บรวบรวมและประเมินผล ข้อมูล การสื่อความหมายด้วยการพูดและเขียน การอภิปรายเกี่ยวกับภาพ แผนภูมิ และตาราง รวมทั้งการทำงานร่วมกับผู้อื่น

เจมส์ ไฮ (James High 1967: 110 - 112) ได้ศึกษาและสรุป ทักษะพื้นฐานในการเรียนวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. ทักษะในการสื่อความหมาย ได้แก่ การอ่าน การเขียน การพูด การฟัง
2. ทักษะการคิด ได้แก่ การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ
3. ทักษะการค้นคว้า ได้แก่ การค้นคว้าข้อมูลอ้างอิง การใช้ ประสิทธิภาพ การเรียบเรียงข้อมูลขึ้นมาใหม่ การสังเขปหัวข้อ และการสรุป เป็นหลักการ

4. ทักษะในการสร้างและอ่านแผนที่ แผนที่ ภูมิ ตาราง ลูกโลก และ การใช้วัสดุสารต่าง ๆ

5. ทักษะในการแสดงออก ได้แก่ การแสดงละคร การอภิปราย การพ็อนรำ

จอห์น จาโรลิเมก (John Jarolimek 1967: 10 - 11) ได้กล่าวถึง ทักษะทางสังคมศึกษาที่สำคัญว่ามีหลายประการ ได้แก่

1. ทักษะทางสังคม (Social Skill) คือทักษะที่ทำให้คนอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะในการเป็นผู้ให้และผู้รับ ทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ทักษะในการยอมรับความสามารถของตนและผู้อื่น ทักษะในการควบคุมตนเอง ทักษะในการมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ทักษะในการรู้จักสิทธิของตนและผู้อื่น เป็นต้น

2. ทักษะในการศึกษา (Study Skill) คือทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ เช่น ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทักษะในการอ่านป้ายประกาศ แผนที่ แผนที่ แผนผัง ทักษะในการรายงาน การพูด ฟัง อ่าน สรุปความ เขียนโครงร่าง เป็นต้น

3. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group-Work Skill) คือทักษะในการรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะการวางแผนงาน ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการแสดงความคิดเห็นในการอภิปราย การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

4. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skill) เช่น ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะในการมีความคิดวิพากษ์ ทักษะในการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล เป็นต้น

เลียวนาร์ด เอส เคนเวิร์ธีย์ (Leonard S. Kenworthy 1969: 283) ได้สรุปทักษะในการเรียนสังคมศึกษา โดยทั่วไปว่ามี 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ทักษะในการอ่าน คือมีความสามารถเข้าใจโน้ตส์ (Concept) เข้าใจคำศัพท์ใหม่ และคำจำกัดความต่าง ๆ

2. ทักษะการใช้เอกสารอ้างอิง ได้แก่ความสามารถในการใช้และการอ่านแผนที่ กราฟ แผนที่ แผนภูมิ ภาพกราฟิก การใช้พจนานุกรม สารานุกรม

3. ทักษะในการสื่อความหมาย หลังจากนักเรียนได้ศึกษาข้อมูลแล้ว นักเรียนต้องการที่จะนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวคิดโดยวิธีการพูดและการเขียน ซึ่งเป็นทักษะในการสื่อความหมายมาสัมพันธ์กับทักษะการคิด นักเรียนจะต้องรู้จักการเรียบเรียงแนวคิดของตนขึ้นมาใหม่ นอกจากนั้น ทักษะในการสังเขปหัวข้อก็เป็นทักษะที่จำเป็น เพราะการสังเขปหัวข้อเป็นการเลือกแนวคิด การวางกรอบของรายงานในการเตรียมรายงาน และนักเรียนจะต้องใช้ทักษะในการสรุปและเสนอแนะ เช่นการชี้ถึงสาเหตุ การเปรียบเทียบ และการเพิ่มเติมความรู้ที่ค้นพบจากข้อมูลมา เป็นข้ออภิปรายในหัวข้อใหม่

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1972: 10) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาว่า เป็นการพัฒนาทักษะที่ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถดังนี้คือ ความสามารถในการใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ข้อมูลจากหนังสือเรียน ข้อมูลจากห้องสมุด เอกสารที่เป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากชุมชน ข้อมูลจากสื่อทัศนูปกรณ์ ความสามารถในการค้นหา รวบรวม ประเมิน สรุป และรายงานข้อมูล ความสามารถในการอ่านข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการตีความ และสร้างแผนที่ กราฟ ตาราง แผนภูมิแสดงช่วงเวลา (time-line) และข้อมูลจากวัสดุกราฟิกอื่น ๆ ความสามารถในการแปลความตามลำดับเหตุการณ์ สมัยเวลา (time periods) ยุคสมัย (chronology) ความสามารถในการจัดระบบข้อมูลที่มีมาจากหลาย ๆ แหล่งและนำเสนอในรูปของกราฟิก และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

แจค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R. Fraenkel 1980: 137) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ถ้านักเรียนต้องการประสบความสำเร็จในกิจกรรมการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยทักษะที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ 3 ประเภทคือ

1. ทักษะการคิด (Thinking Skills) ซึ่ง แจค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R. Fraenkel 1980: 164 - 168) จำแนกเป็น 1. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) ได้จากการรวบรวมแนวคิดจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ 1 คำตอบ 2. การคิดเอนกนัย (Divergent Thinking) เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นไปได้หลายคำตอบ ไม่มีคำตอบหนึ่งคำตอบใดถูกต้องเพียงคำตอบเดียว 3. การคิดอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking) เป็นการคิดเพื่อช่วยในการตัดสินใจในการเลือกจากการเปรียบเทียบ 4. การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เพื่อให้ได้แนวคิดใหม่

2. ทักษะทางวิชาการ (Academic Skills) ได้แก่ ทักษะการอ่าน การดู การฟัง การสังเขปหัวข้อ การจดบันทึกย่อ การเขียนคำอธิบายภาพ การทำแผนภูมิ การอ่านและตีความแผนที่ การทำแผนผัง การทำตาราง การลำดับเหตุการณ์ตามแผนภูมิ แสดงช่วงเวลา (time-line) การใช้คำถาม

3. ทักษะทางสังคม (Social Skills) ได้แก่ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การทำโครงการศึกษาค้นคว้าร่วมกัน การอภิปรายกลุ่ม การฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเป็นผู้นำกลุ่มอภิปราย การแสดงท่าทีตอบสนอง การช่วยเหลือผู้อื่น

จอห์น เจ แพตทริก (John J. Patrick 1981: 158) ได้กล่าวถึงทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาว่า แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้คือ

1. ทักษะในการเรียน นักเรียนจะต้องมีความสามารถในการใช้ตรรกษณ์ของหนังสือ เพื่อค้นหาข้อมูล ให้คำนิยามศัพท์ในการจำแนกข้อมูล เข้าใจข้อมูลที่นำเสนอในรูปของกราฟ รู้จักตั้งคำถาม และติดตามข้อมูล ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะทำให้ได้มาซึ่งความรู้ เพื่อที่จะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่สำคัญต่าง ๆ ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญในการเรียนวิชาสังคมศึกษา เพราะถ้าปราศจากทักษะเหล่านี้ ก็ยากที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องความสำเร็จทางวิชาการ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมก็จะเป็นไปได้ยาก

2. ทักษะในการสืบสอบและตัดสินใจ คือความสามารถในการวางแผน เกณฑ์และการตรวจสอบสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในสังคม จอห์น ดิวอี้ ได้กล่าวถึงทักษะในด้านนี้ว่าเป็นทักษะการคิดที่รวมถึงความสามารถในการตั้งข้อสงสัยในประเด็นปัญหาต่าง ๆ และการกระทำเพื่อค้นหา สืบสอบ เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาแก้ข้อสงสัยหรือเพื่อกำจัดความสงสัยให้หมดสิ้นไป

3. ทักษะกระบวนการกลุ่มและความเป็นพลเมืองดี หมายถึงความสามารถในการ เป็นหัวหน้าในที่ประชุม รู้จักสนับสนุนความคิดเห็นในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม การออกกฎระเบียบ เพื่อกลุ่ม และการรวบรวมข้อมูลที่ต้องใช้จากแหล่งชุมชน สมาชิกในกลุ่มจะต้องมีทักษะ เหล่านี้ เพื่อให้ความร่วมมือต่อเป้าหมายของกลุ่ม รู้จักประนีประนอม และมีความรับผิดชอบในกลุ่มของตน

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพจะต้องรู้จักนำทักษะนี้ไปใช้ในการเรียน และการสืบสอบ นักเรียนที่สามารถจดจำข้อมูลต่าง ๆ ได้ นั้น ไม่ถือว่าเขามี

การศึกษาที่สมบูรณ์ เท่ากับการที่เขาสามารถใช้ความรู้ไปแก้ปัญหาทั้งปัญหาทางวิชาการและ การปฏิบัติตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของ กลุ่มได้

เจมส์ เอ แบงคส์ (James A. Banks 1985: 7) ได้กล่าวถึง ทักษะว่า เป็น เป้าหมายที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งสามารถจัด เรียงลำดับได้ดังนี้คือ

1. ทักษะการคิด ทักษะนี้รวมไปถึงการสรุปความคิดรวบยอด การตีความ การวิเคราะห์ การสรุปหลักการ การประยุกต์ความรู้ และการประเมินความรู้
2. ทักษะการสืบเสาะด้านสังคมศาสตร์ ทักษะนี้รวมไปถึงการกำหนด (การตั้ง) คำถามที่เป็นวิทยาศาสตร์ และการตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล และการใช้ ข้อมูล เพื่อทดสอบสมมติฐาน และการสรุปหลักการ
3. ทักษะทางการเรียน ทักษะนี้รวมไปถึงการค้นหา รวบรวม และ การได้มาซึ่งข้อมูลโดยการอ่าน การฟังและการสังเกต การสื่อสารทั้งปากและการเขียน การตีความรูปภาพ แผนภูมิ กราฟ และตาราง การสร้าง เส้นเวลา การจัดบันทึก การสร้าง แผนภูมิ การอ่านและการตีความแผนที่
4. ทักษะกระบวนการกลุ่ม ทักษะนี้รวมถึงความสามารถในการกระทำ อย่างมีประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นผู้นำและผู้ตามในการแก้ปัญหากลุ่ม ในการมีส่วนร่วมใน โครงการของกลุ่ม ในการช่วย เหลือกลุ่มให้บรรลุ เป้าหมาย รู้จักใช้อำนาจของกลุ่มอย่างมี ประสิทธิภาพและถูกต้องในสถานการณ์ที่เหมาะสม รู้จักช่วย เหลือโครงการของกลุ่มอย่าง เต็มที่ สามารถทำการสื่อสารภายในกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่ม

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า ทักษะในวิชาสังคมศึกษานั้น แบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ทักษะทางวิชาการ ประกอบด้วยทักษะในการใช้แหล่งความรู้และ ทักษะในการรวบรวมความรู้ ทักษะในการ เรียบเรียงและประเมินความรู้ ทักษะในการอ่านและ ตีความวัสดุกราฟิก ทักษะในการสื่อความหมายด้วยการพูดและ เขียน ทักษะในการแสวงหา ความรู้โดยการฟังและอ่าน ทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและการลำดับ เหตุการณ์
2. ทักษะทางสังคม ประกอบด้วยทักษะในกระบวนการกลุ่ม และทักษะ ในการดำ เนินชีวิตในสังคม

1.3 ความสำคัญของการพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากการขยายตัวทางด้านวิชาการ เป็นไปอย่างรวดเร็ว คนที่อยู่ในสังคมปัจจุบันจึงต้องอาศัยการเรียนรู้มาก ดังนั้น การเรียนการสอนแค่ เนื้อหาวิชาจึงไม่เป็นการเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นจึงต้องฝึกฝนให้ผู้เรียนมีทักษะคิดค้น เพราะทักษะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะในการแสวงหาความรู้ เท่าทันข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526: 53) และ นาดยา ภัทรแสงไทย (2525: 195) จึงได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษาว่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาทำให้ครูไม่สามารถจะสอนนักเรียนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในข้อมูลข่าวสารของสังคมได้ ดังนั้น ครูจึงควรสอนให้ผู้เรียนรู้วิธีการศึกษา รู้วิธีการแสวงหา และใช้ความรู้ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ผู้เรียนควรจะได้รับจากการฝึกฝนให้รู้จักใช้ข้อมูลนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

นอกจากนี้ ทักษะยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการเรียนรู้ซึ่ง สุนทร สุนันทชัย (2514: 30) จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimek 1963: 18) และจอห์น เจ แพททริก (John J. Patrick 1981: 158) ได้กล่าวถึงความสำคัญของทักษะวิชาสังคมศึกษาในด้านนี้ว่า ทักษะในวิชาสังคมศึกษานั้น เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ การคิด และการกระทำ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ของบุคคลในสังคมโลก เพราะจะทำให้บุคคลรู้จักคิดอย่างมีระบบและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแสดงออกซึ่งบทบาททางสังคมได้อย่างคล่องแคล่ว

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า ทักษะ เป็น เครื่องมือของการเรียนรู้ การคิด และการกระทำของบุคคล เพราะทักษะจะช่วยให้บุคคลสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้ดี โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันนั้นต้องอาศัยทักษะเป็นอย่างมาก ดังนั้น บุคคลจึงควรที่จะฝึกฝน เพื่อให้มีทักษะคิดค้นอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์นั่นเอง

1.4 หลักการพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากทักษะในวิชาสังคมศึกษา เป็นสิ่งที่นักเรียนควรจะได้รับจากการฝึกฝน

ที่มีระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร และจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญก็คือ จะต้องอยู่ภายใต้ คำแนะนำของครูผู้สอน ด้วยเหตุนี้จึงได้มีนักการศึกษาทั้งประเทศไทยและในต่างประเทศได้ให้ หลักของการพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้คือ

นายยา ภัทรแสงไทย (2525 : 195) ได้ให้หลักเกณฑ์ของการพัฒนา ทักษะในวิชาสังคมศึกษาว่า

1. ทักษะในวิชาสังคมศึกษามีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ซึ่งจะต้อง มีการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น ในแต่ละปี แต่ละชั้น
2. ทักษะในวิชาสังคมศึกษาโดยทั่วไปจะมีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย ด้านความรู้ เจตคติ ค่านิยม การคิด ดังนั้น นอกจากครูจะต้องสอนให้สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของ การเรียนการสอนแล้ว ครูยังจะต้องสอนโดยใช้กระบวนการพัฒนาด้านความรู้-ความเข้าใจแล้ว ยังจะต้องให้การ เสริมแรงหรือมีการจูงใจที่เหมาะสม
3. ทักษะในวิชาสังคมศึกษาโดยพื้นฐาน เป็น เครื่องมือของการเรียนรู้ การคิด การเห็นคุณค่า การแสวงหาความรู้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นอย่างมีความหมาย เพราะถ้าผู้เรียนไม่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีเพียงพอแล้ว อาจเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ได้

พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526 : 84) ได้กล่าวถึง เกณฑ์ในการจัด การเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษาให้เกิดแก่ผู้เรียน มีดังนี้คือ

1. การสอนทักษะ ควรสอนแทรกอยู่ใน เนื้อหาสาระของบทเรียน ในการสอนนั้นควร เริ่มสอนจากทักษะที่ง่ายก่อนทักษะที่ยากและซับซ้อน และควรได้รับการแนะนำ ในการใช้ทักษะนั้น ๆ อย่างใกล้ชิดจากครู เพื่อที่นักเรียนจะได้นำทักษะนั้น ๆ ไปประยุกต์ใช้ ในการสอนสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
2. การสอนทักษะต่าง ๆ นั้น นักเรียนควรได้รับการประเมินทุกครั้ง ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการใช้ทักษะนั้น ๆ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป
3. เนื่องจากนักเรียนแต่ละคนมีระดับการพัฒนาการที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น ในบางกรณีครูจึงควรให้การช่วยเหลือเป็นรายบุคคล ขณะเดียวกัน การจัดโปรแกรมการเรียน การสอนควร เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกฝึกทักษะตามที่ตนต้องการด้วย เพราะทักษะบางประเภท ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ในการนำแนวคิดข้างต้นนี้ไปเป็นแนวทางในการสอน ครูควร
ระวัง 2 ประการคือ

ประการแรก ถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้ที่จะวางแผนการพัฒนาทักษะให้ต่อเนื่อง
กัน แต่การที่จะบรรลุลงไปเป็นหลักสูตรว่า ทักษะใดควรจะสอน เมื่อใดนั้นดูจะเป็นการสุดวิสัย ครู
จึงเผชิญกับปัญหาหลายประการในการตัดสินใจว่าจะสอนทักษะใด อย่างไร เมื่อไร ความ
ต่อเนื่องของพัฒนาการทางทักษะอย่างแท้จริงจึงปรากฏที่พัฒนาการในตัวผู้เรียน ไม่ใช่เป็น
ความต่อเนื่องที่ปรากฏให้เห็นเป็นหลักสูตรยิ่งกว่านั้น การพัฒนาทักษะนั้นจำเป็นต้องมีการทบทวน
และปฏิบัติซ้ำ ๆ จึงจะเกิดความคล่องตัว

ประการที่สอง ถ้าผู้เรียนได้รับการฝึกหัดให้มีประสบการณ์ในการฝึกทักษะ
อย่างมีระบบตั้งแต่ เรียนอยู่ในชั้นต้น เขาก็จะมีเครื่องมือ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนใน
ชั้นสูงขึ้นไป

จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimek 1967: 60 - 62) ได้
กล่าวถึงการพัฒนาทักษะว่า การพัฒนาทักษะอย่างมีระบบและเป็นไปตามลำดับชั้น เป็นส่วนสำคัญ
ที่สุดที่จะต้องปลูกฝังให้แก่ักเรียน เพราะทักษะ เป็น เครื่องมือที่จำเป็นต่อการ เรียนการสอน
ที่ต่อเนื่องวิชาสังคมศึกษาไม่บรรลุผล เท่าที่ควรนั้นส่วนใหญ่มาจากนักเรียนไม่มีทักษะในการอ่าน
ทำให้นักเรียนไม่สามารถเข้าใจคำศัพท์ในวิชาสังคมศึกษา การอ่านแผนที่และลูกโลก การใช้
แหล่งข้อมูลสำหรับการอ้างอิงที่ดีได้ ดังนั้นโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาจะต้องวางแผนอย่าง
เป็นระบบที่จะพัฒนาทักษะ และในการสอนทักษะนั้นควรมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

1. นักเรียนควรจะ เข้าใจว่าทักษะที่เรียนนั้นเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง
จะใช้อย่างไร และจะจัดรูปแบบอย่างไร
2. นักเรียนจะ เรียนทักษะได้ดีก็ต่อ เมื่อได้รับคำแนะนำจากครู
3. นักเรียนต้องฝึกฝนทักษะที่มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น แล้วประยุกต์
ใช้ให้เกิดประโยชน์ นำไปใช้ในการแก้ปัญหา และนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการ เรียนรู้ได้
4. นักเรียนต้องฝึกฝนเพื่อ เพิ่มความคล่องในทักษะของตน

นอกจากนี้ในการ เตรียมการสอนนั้น ครูจะต้องสอนอย่างมีระบบ และ
จะต้องรู้จักประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนด้วย

ในหนังสือคู่มือครูสังคมศึกษา จัดพิมพ์โดย The Association of Teachers of Social Studies of the City of New York (1967: 8) ได้อธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ทักษะว่าอาจจำแนกได้ดังนี้

1. ความเจริญเติบโตทางทักษะจะมีไม่ได้ ถ้าไม่มีประสบการณ์เดิมมาก่อนในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
2. ความสำเร็จในการเรียนหรือกิจกรรม ขึ้นอยู่กับความสามารถของครูในการหาสิ่งเร้าในการเรียนและการใช้ทักษะ
3. การฝึกซ้ำ เป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนและการคงความสามารถในเชิงทักษะนั้นไว้
4. การสอนทักษะต้องสอนไปกับการสอนบทเรียนตามปกติ ไม่มีการสอนแยกต่างหาก
5. กิจกรรมที่ครูเตรียมสอนทักษะแก่เด็กต้องพิจารณาให้เกี่ยวข้องกับความสามารถและระดับแห่งวุฒิภาวะของเด็ก
6. ทักษะต่าง ๆ ต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันในบางเนื้อหา
7. ในการเรียนรู้ทางทักษะ ก็เหมือนกันกับการเรียนปกติ เป็นผลมาจากวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ ของนักเรียนเอง
8. การฝึกทักษะต้องฝึกอย่างมีระบบตลอดเวลาที่เรียนอยู่ในชั้นเรียนหรือในโรงเรียนตลอดโปรแกรม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะสรุปได้ว่า หลักสำคัญในการพัฒนาทักษะก็คือ จะต้องสอนควบคู่ไปกับความรู้ จะต้องทำการฝึกฝนอย่างเป็นไปตามลำดับชั้นอย่าง ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จากทักษะพื้นฐานไปสู่ทักษะที่ซับซ้อน และจะต้องอยู่ภายใต้การดูแลของครูอย่างใกล้ชิด

1.5 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

กิจกรรมการเรียนการสอนนั้นถือได้ว่า เป็นเทคนิควิธีที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นในตัวผู้เรียน ดังนั้นในการพัฒนาทักษะจึงต้องอาศัยกิจกรรมการเรียน

การสอน เพื่อ เป็นสื่อ นำทาง แต่ เนื่องจากทักษะในวิชา สังคมศึกษานั้นมีมากมาย และในแต่ละทักษะ ก็จะต้องจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนที่แตกต่างกันออกไป ข้อมูลที่จะ เสนอนี้ เป็นการ เสนอ การจัดกิจกรรมในแต่ละทักษะ ดังต่อไปนี้คือ

1. ทักษะในการใช้แหล่งความรู้และรวบรวมความรู้

ทักษะในการใช้แหล่งความรู้และรวบรวมความรู้ถือเป็นทักษะพื้นฐาน ที่จำเป็นต่อการ เรียนการสอนวิชา สังคมศึกษามากในเรื่องนี้ ได้มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าว ไว้ดังนี้คือ

พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526 : 60 - 62) ได้กล่าวถึงการ จัดกิจกรรมการ เรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะในการใช้แหล่งความรู้และรวบรวมความรู้ว่า แหล่งความรู้ในวิชา สังคมศึกษาที่นักเรียนพอจะ เข้าไปใช้ได้มีหลายประเภท ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้คือ

1. แหล่งความรู้ประเภทวัสดุสารเพื่อการอ่าน ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบหรือหนังสืออ้างอิง วารสารประเภทต่าง ๆ เอกสารทั้ง ของทางราชการและของ เอกชน หนังสือพิมพ์รายวันและรายคาบ ตลอดจนใบปลิวเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เป็นต้น

2. แหล่งความรู้ประเภทที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ วัสดุทัศนูปกรณ์ ชนิดต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ ฟิล์มสคริป สไลด์ ภาพนิ่ง การ์ตูน กราฟ โปสเตอร์ แผนภูมิ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องบันทึกเสียง และวัสดุที่เกี่ยวกับภาพและเสียงต่าง ๆ เป็นต้น

3. แหล่งวิชาการในชุมชน ได้แก่ สถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น ศาล ที่ว่าการประจำท้องถิ่น ศาลาเทศบาล โรงพยาบาล วัด สถานีตำรวจ ค่ายทหาร ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งครูสังคมศึกษาควรจัดทัศนศึกษา เป็นครั้งคราวอย่างเหมาะสม

4. บุคลากร ได้แก่ บุคลากรในสาขาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็น แหล่งความรู้ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งที่ครูสังคมศึกษาควรให้นัก เรียนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ อย่างเหมาะสม อาจทำได้ เป็น 2 วิธีคือ การนำนักเรียนออกไปพบปะสัมภาษณ์บุคคลในอาชีพต่าง ๆ นอกโรงเรียน และอีกวิธีหนึ่งคือ การเชิญบุคลากรเหล่านั้นมาเป็นวิทยากรในโรงเรียน ซึ่ง ในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนโดยมีวิทยากรนั้นนักเรียนจะมีโอกาสได้ฝึกทักษะทางสังคม ควบคู่ไปด้วย

เนื่องจากการ เรียนการสอนส่วนใหญ่ดำเนินการภายในโรงเรียน และอาศัยแหล่งความรู้ประเภทสิ่งพิมพ์หรือวัสดุเพื่อการอ่าน เป็นหลักในการรวบรวมความรู้ ดังนั้น ครูสังคมนาศึกษาคควรฝึกหัดให้นัก เรียนรู้จักวิธีใช้หนังสือ เรียนและหนังสืออ่านประกอบอย่างถูกต้อง เช่น รู้จักใช้ประโยชน์จากสารบัญและครรรชนี ตลอดจนอุปกรณ์ช่วยอ่านในหนังสือแต่ละ เล่ม เช่น บทสรุปและคำถามท้ายบท ภาพประกอบ และลักษณะการพิมพ์ที่พิเศษ ซึ่งจะเป็น เครื่องช่วยให้นัก เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านสูงยิ่งขึ้น นอกจากนั้นครูควรฝึกหัดให้นัก เรียนมีความ สามารถในการใช้ห้องสมุดด้วย เช่น วิธีใช้บัตรรายการ เพื่อทวนเวลาในการค้นคว้าและรู้จัก ลักษณะของสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ เพื่อค้นคว้าหาข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และควร ฝึกหัดให้นัก เรียนมีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎระเบียบของห้องสมุดอย่างเคร่งครัด และ เพื่อพัฒนาทักษะในการใช้แหล่งความรู้และรวบรวมความรู้ให้นัก เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ครูสังคมนาศึกษาคควรมีความสัมพันธ์อันดีและทำงานร่วมกับบรรณารักษ์ห้องสมุดอย่างใกล้ชิดด้วย

แนคแทน เอส บลาวนท์ และ เฮอร์ เบิร์ต เจ คลอสเมียร์

(Nathan S. Blount and Herbert J. Klausmeier 1968 : 366 - 369) ได้ กล่าวถึงทักษะในการค้นหาข้อมูลว่า ทักษะการค้นหาข้อมูลจะรวมถึงการรู้ถึงวิธีการอ่านและใช้ หนังสือเรียน วิธีการใช้ห้องสมุด วิธีการใช้พจนานุกรม วิธีการใช้หนังสืออ้างอิงอื่น ๆ รวมทั้งแผนที่เล่ม สารานุกรม และบรรดาครรชนีต่าง ๆ

ครูควรจะให้การอบรมนักเรียนในเรื่องของการใช้หนังสืออ้างอิง ในห้องสมุดและสอนให้นัก เรียนรู้จักอ่านบัตรรายการ รวมทั้งวิธีการค้นหาข้อมูลโดยใช้ครรรชนี ของนิตยสารต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งการใช้พจนานุกรม สารานุกรมทางสังคมศาสตร์ แผนที่เล่ม the Stateman's Yearbook, the World Almanac เป็นต้น ในขณะที่ เดียวกันหนังสืออ้างอิงเล่มใดที่ครูเห็นว่าใช้มาก ก็ควรหามาไว้ในห้อง เรียนเพื่อสะดวกในการ ค้นหาข้อมูลของนักเรียน

ดังนั้น ทักษะในการใช้แหล่งความรู้และทักษะในการรวบรวมความรู้ นั้นประกอบด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียน การใช้ห้องสมุด การใช้แหล่งชุมชน การใช้อุปกรณ์ทางด้านโสตทัศนูปกรณ์ และครูสังคมนาศึกษาคควรมีบทบาทในการพัฒนานัก เรียนให้ รู้จักใช้แหล่งความรู้ และรวบรวมความรู้ได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะแหล่งความรู้ในชุมชนทั้งที่ เป็น เอกสารและตัวบุคคล

2. ทักษะในการ เรียบ เรียง และ ประเมิน ความรู้

เนื่องจากความรู้ที่ค้นคว้ามาได้นั้น ถือว่าเป็นความรู้ในระดับ ข้อเท็จจริง จะต้องนำความรู้เหล่านี้มาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้เป็นความรู้ที่สมบูรณ์ ซึ่งในเรื่องนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 62 - 63) ได้แยกกล่าว เป็น 2 ประเด็น ดังนี้คือ

ก. ทักษะในการ เรียบ เรียง ความรู้นั้น ประกอบด้วยความสามารถ ในการวิเคราะห์ เรื่องราวและแหล่งที่มาของ เรื่องราว นั้น ๆ การรู้จักคัดเลือก เรียบ เรียง แยกประเภท ย่อสรุป ทำข้อสังเขป ตลอดจนถึงการจัดเตรียม เสนอในรูปของการรายงาน ต่าง ๆ

ข. ทักษะในการ ประเมิน ความรู้ ประกอบด้วยความสามารถ ในการประเมินความคิดที่แท้จริง ความสำคัญของแหล่งความรู้หรือผู้เขียน รวมทั้งความสามารถในการหาข้อสรุปจากข้อมูลนั้น ๆ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ครูจะต้องสอนให้นักเรียน มีความสามารถดังต่อไปนี้คือ

1. รู้และ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงหรือข้อความที่ รวบรวมได้ เช่น สามารถจำแนกประเด็นที่สอดคล้องกับประเด็นที่ไม่สอดคล้อง ประเด็นสำคัญ และประเด็นย่อย รู้จักเรียงลำดับความคิดอย่าง เป็นเหตุเป็นผล และ เข้าใจความสัมพันธ์ของ เหตุและผลในเรื่องราวที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา

2. รู้จักจัดบันทึกและย่อสรุป เรื่อง ครูอาจให้นักเรียนคัดเลือก ใจความสำคัญและใจความที่สอดคล้องกับใจความสำคัญแยกประเภทไว้ต่างหากตามหัวข้อที่ครู กำหนดให้

3. รู้จักจัดบันทึกและย่อสรุป เรื่อง ครูอาจ เริ่มต้นการฝึกทักษะนี้ โดยให้นักเรียนจัดบันทึกข้อความจากการอ่านหนังสือหลาย ๆ เล่ม แล้วให้นักเรียนนำมา เรียบ เรียง เขียนขึ้นใหม่ เพื่อเสนอเป็นรายงานต่อไป ขณะเดียวกันครูควรตรวจแก้บันทึกที่นักเรียน จัดไว้อย่างสม่ำเสมอ อนึ่ง ในการฝึกหัดให้นักเรียนจัดบันทึกข้อสังเขปนั้น ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนใช้คำต่อไปนี้เป็นแนวทาง คือ อะไร ทำไม ใคร เมื่อไร อย่างไร และสำคัญ อย่างไร

ส่วนการสอนให้นักเรียนรู้จักประเมินความสำคัญของแหล่งความรู้ หรือผู้เขียนนั้นก็มีความสำคัญเช่นกัน ซึ่ง เชิดศักดิ์ (2520 : 18) และพิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526 : 65) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการสอนไว้ว่า ครูอาจให้นักเรียนใช้ คำถามต่อไปนี้เป็นแนวทาง เช่น ใครคือผู้เขียน ผู้เขียนมีภูมิหลังอย่างไร ผู้เขียนมีความรู้ ในเรื่องที่เขียนดีหรือไม่ มีแหล่งอ้างอิงหรือไม่ ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นอย่าง เป็นกลางหรือไม่ มีองค์หรือสถาบันใดรับผิดชอบต่อหนังสือเล่มนี้ และมีหนังสือเล่มอื่นที่เสนอข้อเท็จจริง สอดคล้องกับเล่มนี้บ้างหรือไม่ สำหรับการกำหนดข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้มานั้น ครูอาจช่วย นักเรียนฝึกหัดด้วยการตั้งคำถามต่อไปนี้ คือ ปัญหานั้นมีสาเหตุมาจากอะไร อะไรคือสาเหตุ ของปัญหา มีอะไรหรือมีใครหรือองค์กรใดสนับสนุนหรือขัดแย้งต่อสาเหตุนั้นบ้าง และมีข้อสรุป อย่างเป็นทางการบ้าง

ดังนั้น ทักษะในการเรียบเรียงและประเมินความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการตีความ การคัดเลือก การจัดลำดับ การวิเคราะห์ และการสรุป จากข้อมูลต่าง ๆ ครูสังคมนักศึกษาควรพัฒนาทักษะอื่น ๆ เช่น ทักษะในการ จำแนก จัดบันทึกและย่อสรุปสาระสำคัญจากข้อมูลความรู้ไปด้วย

3. ทักษะในการแสวงหาความรู้จากการฟังและการอ่าน

การฟังและการอ่านถือว่าเป็นการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นทักษะ พื้นฐานของการเรียนวิชาสังคมศึกษา ในเรื่องนี้ เจียรนัย พงษ์ศิริวาทย์ (2530 : 49 - 50) ได้กล่าวถึงลักษณะการฟังที่มีประสิทธิภาพว่า ผู้ฟังจะต้องเข้าใจ เรื่อง จับประเด็นสำคัญของ เรื่องได้ จำแนกและวิเคราะห์ได้ ตีความได้ และวิจารณ์เรื่องได้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็มีความสำคัญ ซึ่ง แฟรงค์ เจ เอสแวน (Frank J. Estvan 1968 : 384-389) ได้กล่าวถึงโปรแกรมการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการฟังว่า ประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้คือ

1. ให้นักเรียนฟังประเด็นสั้น ๆ ที่เป็นการเปรียบเทียบระหว่าง บุคคล สถานที่หรือเหตุการณ์จากความทรงจำว่ามีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร
2. หลังจากฟังเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว ให้ทำนาย เหตุการณ์ที่จะเกิดตามมา อาจให้นักเรียนตั้งสมมติฐานในเรื่องรายนั้น ๆ

๓. ให้นักเรียนฟังนักการเมืองพูดหรืออภิปรายในความคิดต่าง ๆ เมื่อฟังแล้วให้ตั้งคำถามเหล่านี้ขึ้นในใจ เช่น ผู้พูดมีวัตถุประสงค์อะไร รู้จักใช้น้ำเสียงสูงต่ำเพื่อเราใจผู้ฟังหรือไม่ ทักษะของเขาตั้งอยู่บนความจริงหรือความคิดเห็น และคำพูดหรือข้อมูลของเขานั้นมีข้อขัดแย้งกับประสบการณ์ของเราอย่างไร

4. ให้นักเรียนฟังเพื่อการตีความ (แปลความ) จากคำบรรยาย คำกล่าวสุนทรพจน์ บทกวี และอื่น ๆ

สำหรับทักษะในการแสวงหาความรู้โดยการอ่านนั้น พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 65 - 66) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทักษะการอ่านคือ การพัฒนาความสามารถในการจำแนกความแตกต่างระหว่างข้อความหรือประเด็นที่สอดคล้องกับประเด็นที่ไม่สอดคล้องนั้นขึ้นอยู่กับการเข้าใจวัตถุประสงค์ของการอ่านอย่างชัดเจน ขึ้นอยู่กับผู้อ่านต้องรู้ว่าคนต้องอ่านเพื่ออะไร และขึ้นอยู่กับการอ่านว่าตั้งคำถามไว้ในใจว่าอย่างไร ในขณะที่อ่านหรือฟัง เรื่องราวนั้น ๆ การกำหนดความมุ่งหมายของการอ่านอย่างชัดเจนระหว่างครูและนักเรียน และการมอบหมายงานอ่านให้นักเรียน เข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาทักษะในการอ่าน และเสนอเทคนิคง่าย ๆ ที่ครูอาจนำมาใช้ได้ผลในการพัฒนาทักษะการอ่าน ได้แก่ การตั้งคำถามเพื่อช่วยขยายความเหล่านี้ เช่น

ข้อความสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถตอบคำถามหรือข้อสงสัยในเรื่องราวที่อ่านมีอะไรบ้าง

มีรายละเอียดอะไรที่จะช่วยขยายใจความสำคัญนั้น
จะสัมพันธ์ข้อความสำคัญกับรายละเอียดของเรื่องอย่างไร
มีข้อคิดอะไรที่เรื่องราวหรือหนังสือที่อ่านต้องการจะแสดงให้ผู้อ่าน
เข้าใจ

ข้อคิดนั้นได้กล่าวไว้ตอนใดของหนังสือ

การพัฒนาทักษะการอ่านในวิชาสังคมศึกษานั้น พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 66) ยังได้อธิบายว่า ควรเน้นที่การพัฒนาคำศัพท์ อัตราการอ่าน และการสร้างความสัมพันธ์ของเรื่องที่อ่าน ซึ่งครูสังคมศึกษาอาจจะใช้วิธีการดังนี้คือ

1. การพัฒนาทักษะเกี่ยวกับคำศัพท์ ครูสังคมนาวิชาอาจช่วยนักเรียนด้วยวิธีการง่าย ๆ เช่น ให้นักเรียนมีสมุดจดคำศัพท์ในวิชาสังคมนาวิชา ให้จดคำศัพท์ที่ได้เรียนรู้ใหม่ ๆ ทุกคำพร้อมทั้งคำอธิบายความหมายหรือวาดภาพประกอบ ครูอาจช่วยให้นักเรียนเข้าใจความหมายของสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสิ่งที่อยู่ห่างตัวนักเรียนด้วยการใช้สื่อและวัสดุประกอบการสอน การอธิบายความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวกับนามธรรม เช่น แนวคิด ความรู้สึก ความเชื่อหรือปรัชญา ตลอดจนค่านิยม ครูควรใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย อธิบายให้เห็นจริงถ้าสามารถทำได้ควรยกตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพพจน์อย่างชัดเจน

2. การพัฒนาอัตรการอ่าน ครูสามารถช่วยพัฒนาความเร็วในการอ่านได้หลายวิธี เช่น แนะนำให้นักเรียนสังเกตคำหรือประโยคที่สื่อความหมายที่สำคัญของย่อหน้าหรือบทต่าง ๆ เพื่อเลือกอ่านเฉพาะข้อความที่สรุปประเด็นสำคัญของเรื่องราวทั้งย่อหน้าหรือทั้งบทได้ในเวลารวดเร็วขึ้น หรืออาจแนะนำให้นักเรียนสังเกตเป็นพิเศษที่เครื่องหมายที่บอกแนวความคิดที่ผู้แต่งหนังสือต้องการอธิบายให้ทราบจากคำที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ตัวอักษรเส้นหนักพิมพ์ตัวเอน ฯลฯ และควรสนับสนุนให้นักเรียนได้ฝึกหัดอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์

3. การพัฒนาทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ของเรื่องที้อ่าน การอ่านที่ผู้อ่านสามารถสัมพันธ์เรื่องราวของเนื้อเรื่อง เข้าใจวิธีการเรียงลำดับขั้นตอนของเรื่องราวและสรุปเหตุและผลของเหตุการณ์ได้ เป็นการอ่านที่นำไปสู่การสรุปแนวคิด เพราะผู้อ่านจะสามารถเปรียบเทียบ เรื่องราวที่คนได้อ่านกับประสบการณ์เดิมของคน และสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการอ่านนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วลัย อารุณี (2530 : 3 - 4) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการอ่านไว้ว่า ครูสังคมนาวิชาควรมีแนวทางในการสอนดังนี้

1. หมั่นสังเกตและประเมินการอ่านและงานเขียนของนักเรียน
2. รวบรวมบทความที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางสังคมนาวิชา เพื่อให้นักเรียนได้ใช้ เป็นแบบฝึกหัดในการอ่าน
3. เตรียมคำถามต่าง ๆ ให้นักเรียนเกี่ยวกับเรื่องที่ให้อ่านทุกครั้ง ซึ่งอาจใช้วิธีการอภิปราย
4. หมั่นถามให้นักเรียนเปรียบเทียบข้อมูลต่าง ๆ และตีความจากการอ่าน เมื่อมีการอ่านบทความต่าง ๆ ที่เสนอความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน

5. ให้กำลังใจนักเรียนในการพัฒนาอัตราการอ่านของนักเรียน
ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการอ่านด้วย
6. สอนให้นักเรียนได้ทราบถึงผลอันเกิดจากการอ่านที่มีอคติ
รวมทั้งความคิดที่มีกรอบจำกัด
7. ฝึกทักษะให้นักเรียนรู้การแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความ
คิดเห็น โดยใช้หนังสือเรียนเป็นพื้นฐานในการฝึก
8. สอนให้นักเรียนตรวจสอบความถูกต้องกับแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้
9. สอนให้นักเรียนเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ให้เป็นระบบ
10. ให้ห้องสมุดจัดหาสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น หนังสือ เอกสาร
ต่าง ๆ รวมทั้งภาพยนตร์ สไลด์ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ได้รวบรวม

เอ็ม เมอร์ราลด์ วี ดีชานท์ (Emerald V. Dechant 1982 :
356 - 357) เสนอแนวทางในการพัฒนาทักษะการอ่านในวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. ให้ดูคำที่ควรจะสอนและให้นักเรียนหาคำจำกัดความหรือ
ความหมายจากพจนานุกรม และรู้จักใช้คำบริบทที่เหมาะสม
2. ใช้ภาพยนตร์ แผนภูมิ รูปภาพ เทป การแสดง การ์ตูน
นิทรรศการ และอื่น ๆ ในการเสนอแนวคิดใหม่
3. สอนความหมายของศัพท์เทคนิคของคำต่าง ๆ
4. ให้นักเรียนอ่านเพื่อจุดมุ่งหมายเฉพาะ เช่น เพื่อตอบ
คำถาม ขี้หาสาเหตุ หาความจริง พิสูจน์ความคิดเห็น เปรียบเทียบความคิดเห็นที่ต่างกัน
และปรับอัตราความเร็วในการอ่านตามจุดประสงค์และประเภทของเนื้อหา
 - 4.1 สอนการอ่านในการเตรียมงานที่ได้รับมอบหมาย
 - 4.2 กระตุ้นให้นักเรียนใช้หรือทดลองอัตราความเร็วในการ
อ่านที่ต่าง ๆ กัน สำหรับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่ต่างกัน
 - 4.3 ให้นักเรียนใช้ SQ3R ในการอ่านคำรา
 - 4.4 ให้นักเรียนที่มีปัญหาในการอ่านและการจำเนื้อหา
จดบันทึกย่อ และทำโครงร่าง
5. สอนนักเรียนในการจัดเนื้อหา การใช้ห้องสมุดและแหล่งวัสดุ
ที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา

6. จัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้นัก เรียนใช้ความคิดและการวิ เเคราะห์ และรู้จักอ้างอิง ในสิ่งที่อ่าน ประ เหมินคุณค่าและบูรณาการ ในสิ่งที่อ่าน

6.1 อภิปรายขั้นตอนในการแก้ปัญหา

6.2 สอนนัก เรียนในการพัฒนาความคิดของตนเอง

6.3 ใช้วิธีการอภิปรายและให้นัก เรียนแสดงความคิด เห็น

ของตนเองและสรุป

6.4 ใช้วิธีการโต้วาทีในการนำ เสนอความ เชื่อและสนับสนุน

หลักฐานความจริง สอนนัก เรียนในการรวบรวมความจริงและประ เหมินข้อ เท็จจริงและใช้ ข้อ เท็จจริงกับโครงร่าง

7. งานที่มอบหมายจะต้อง เฉพาะ เจาะจง เพื่อที่นัก เรียนจะได้ ทราบว่าอ่านอย่างไร

8. ต้องทดสอบและวัดความสามารถในการอ่านของนัก เรียน เป็นประจำ

9. สอนนัก เรียนให้รับรู้การจัดวัสดุสาร โดยให้นัก เรียนแยก ความคิดหลัก รายละเอียด และโครงสร้างการเขียน และทำความเข้าใจกับคำ เชื้อต่าง ๆ

ดังนั้น ทักษะการฟังประกอบด้วย การเข้าใจเรื่องราวที่ได้ฟัง การจำแนกและวิ เเคราะห์ได้ การตีความและการวิจารณ์ เรื่องได้ ซึ่งครูอาจฝึกทักษะนี้โดยจัด โปรแกรมการฟังให้แก่ัก เรียน แล้วให้นัก เรียนวิ เเคราะห์ถึง เรื่องราวที่ได้ฟังโดยมีครูคอยชี้แนะ หรือคอยแก้ไขให้ ส่วนทักษะการอ่านนั้นประกอบด้วยความสามารถในการ เข้าใจความหมายของ คำศัพท์ การ เข้าใจมโนทัศน์ต่าง ๆ ทางสังคมศึกษา การรู้จักแหล่งข้อมูล การแปลความหมาย ข้อมูล การรู้จักจับใจความสำคัญ การตีความและสรุป เรื่องหรือข้อมูลที่อ่านได้ถูกต้อง รวมทั้ง ความสามารถในการอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งทักษะ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการ เรียนรู้ของ นัก เรียน เพราะการอ่าน เนื้อหาในวิชาสังคมศึกษานั้นจะต้องอาศัยทักษะพื้นฐานสำหรับการอ่าน ทั่วไป และทักษะ เฉพาะทางในวิชาสังคมศึกษา

4. ทักษะในการสื่อความหมายด้วยการพูดและการ เขียน

การสื่อความหมายด้วยการพูดและการ เขียนนั้นนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มี ความจำ เป็นมากในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ ด้านทักษะการพูด จรรยา คุณมี

(2520 : 146 - 147) พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526 : 63 - 64) และแฟรงค์ เจ เอสแวน (Frank J. Estvan 1968 : 386 - 388) ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่ส่งเสริม การพูดในวิชาสังคมศึกษาว่าประกอบด้วย การอภิปราย การรายงาน การสัมภาษณ์ และการแสดงละครหรือบทบาทสมมติ แต่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นครูและนักเรียนควร จะได้มีส่วนทำงานร่วมกัน นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล โดยมีครู เป็นผู้คอย เสนอแนะให้ เป็นไปตามหลักการ เวลา และเนื้อหาที่เหมาะสม (จรรยา คุณมี 2520 : 148) นอกจากนี้ แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการ พูดจามีหลายวิธี เช่น ครูอาจ เชิญแขกมา เยี่ยมชั้นเรียนแล้วให้นักเรียนซักถามหรือให้ เป็นผู้ อภิปราย เรื่องราว เกี่ยวกับ โรงเรียนให้ผู้มา เยี่ยม เยียนฟัง หรือให้นักเรียนฟังพร้อม เรื่องราว จากภาพยนตร์หรือฟิล์มสคริป แล้วให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องราวนั้น ๆ หรือครู อาจให้นักเรียนสรุปหรือทำ เป็นรายงานสั้น ๆ โดยมีครูทำหน้าที่ให้คำติชมในการพูดครั้งนั้น ๆ ของนักเรียน (พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ 2526 : 64) หรือครูสังคมศึกษาอาจให้นักเรียน ออกมาแสดงบทบาทถึงช่วงหนึ่งของชีวิตนักเรียน หรืออาจให้แสดงบทรายงาน "ข่าวในรอบ สัปดาห์" หรืออาจให้มีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ "ชีวิตในศตวรรษหน้า" (แฟรงค์ เจ เอสแวน (Frank J. Estvan 1968 : 388)

ส่วนทักษะการเขียนซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทักษะการพูด

แฟรงค์ เจ เอสแวน (Frank J Estvan 1968 : 388) แจค แอล นีลสัน (Jack L. Nelson 1980 : 154) และเจมส์ เอ แบงคส์ (James A Banks 1985 : 158 - 161) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนไว้ว่า ประกอบด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ การสรุปหรือจัดบันทึกย่อ การเขียนโครงร่างหรือโครงเรื่อง การเขียนบทวิจารณ์หรือความเรียง การเขียนบันทึกประจำวัน คำปราศรัย หรือบทบรรณา-ธิการ การเขียนรายงาน การเขียนจดหมายเพื่อขอเอกสารต่าง ๆ

สำหรับวิธีการพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียนนั้น ครูเป็นผู้มี บทบาทสำคัญที่สุด ครูสังคมศึกษาจะต้องสอนให้นักเรียนเขียนบรรณานุกรม เชิงอรรถ หรือ อาจขอความร่วมมือกับครูภาษาไทยในการตรวจสอบการเขียน ตลอดจนไวยากรณ์และอื่น ๆ ด้วย ก็จะเป็นการดี ในขณะที่เดียวกันก็พยายามให้คำติชมตามที่เห็นสมควร (จรรยา คุณมี 2520 : 144) นอกจากนี้ พิบูลศรี วาสนสมลสิทธิ์ (2526 : 66 - 67) ได้ให้ข้อคิดเห็น ว่า ครูจะต้อง เป็นผู้คอยให้คำแนะนำแก่นักเรียนในการจัดบันทึก คอยสรุปแนวคิดที่สำคัญให้

รวมทั้งการมอบหมายงานด้านการเขียน ครูก็ควรมอบหมายงานที่จะต้องใช้ความสามารถที่ยากขึ้นและมีระบบแบบแผนมากขึ้น และควรให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกฝนการเขียนทั้งในรูปของร้อยกรองและร้อยแก้วให้มากขึ้นด้วย ดังที่ เลวิส พอล ทอดด์ (Lewis Pual Todd อ้างถึงใน Helen McCracken Carpenter 1963 : 121 - 126) ได้กล่าวว่า ครูอาจให้นักเรียนเขียนเรื่องสำหรับลงในหนังสือพิมพ์ของโรงเรียน ให้นักเรียนวิจารณ์หนังสือเขียนรายงาน และงานทุกชิ้นของนักเรียนจะต้องได้รับการตรวจที่ถี่ถ้วนพร้อมคำติชมส่งคืนมาให้นักเรียน ถ้ามีเวลาก็อาจให้นักเรียนออกมาอ่านบทสรุปที่นักเรียนได้ทำไปแล้ว เพื่อฝึกทักษะการฟังไปด้วยในตัว นอกจากนี้ แฟรงค์ เจ เอสแวน (Frank J. Estvan 1968 : 388) ยังได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการช่วยเหลือนักเรียนให้มีทักษะการเขียนที่ดีไว้ดังนี้

1. ครูจะต้องพยายามให้นักเรียนสามารถทำการรายงานได้อย่างเหมาะสมและบรรลุเป้าหมาย
 2. ครูควรจะให้เวลานักเรียนสำหรับการวางแผน เพื่อเตรียมตัวและนำเสนอรายงานล่วงหน้า
 3. ครูจะต้องช่วยให้คำจำกัดความหัวข้อ เพื่อที่จะไม่ให้หัวข้อนั้นกว้างหรือแคบเกินไป
 4. ครูอาจต้องช่วยเหลือนักเรียนในการกำหนดแหล่งข้อมูล ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ยาก และจัดบันทึก
 5. ครูควรจะช่วยนักเรียนสังเคราะห์ข้อมูลที่พวกเขาค้นคว้ามาเพื่อรวบรวมและนำไปรายงานโดยการตรวจสอบโครงร่าง หัวข้อต่าง ๆ ให้
 6. ครูสามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการรายงาน เช่น จะเตรียมตัวพูดจากบันทึกย่ออย่างไรมากกว่าการอ่านทุกตัวอักษร จะใช้ถ้อยคำหรือท่าทางอย่างไร จะเพิ่มความน่าสนใจในการนำเสนอรายงานโดยใช้เครื่องช่วยหรืออุปกรณ์ช่วยอย่างไร
 7. ครูควรสนับสนุนสมาชิกในห้องให้มีส่วนร่วมในการอภิปราย
- ภายหลังที่มีการนำเสนอรายงานแล้ว และควรจะสนับสนุนให้คนที่รายงานได้มีโอกาสตอบคำถามของผู้อื่น

ดังนั้น ทักษะการพูดประกอบด้วย ความสามารถในการอภิปราย การรายงาน การสัมภาษณ์ การแสดงละครหรือบทบาทสมมติ ซึ่งครูอาจจัดกิจกรรมเหล่านี้ โดยให้นักเรียนซักถามจากวิทยากรที่มาบรรยายหรืออาจให้ฝึกรายงานข่าวต่าง ๆ โดยมีครูเป็น

ผู้ควบคุมดูแลและคอยให้คำติชมการปฏิบัติงานของนักเรียนอย่างใกล้ชิด ส่วนทักษะการเขียนนั้น ประกอบด้วย การเขียนรายงาน การสรุปหรือจดบันทึกย่อ การเขียนโครงเรื่อง การเขียน บทวิจารณ์หรือความเรียง รวมทั้งการเขียนจดหมาย เพื่อขอเอกสารต่าง ๆ ซึ่งครูจะต้อง มอบหมายงาน เพื่อฝึกการเขียนที่เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน และจะต้องทำการ ตรวจสอบผลงานของนักเรียนทุกชิ้นอย่างถี่ถ้วนก่อนส่งคืนให้นักเรียนไปพร้อมกับคำติชม

5. ทักษะในการอ่านและตีความวัสดุกราฟิก

ทักษะในการอ่านและตีความวัสดุกราฟิกมีความสำคัญต่อการเรียน การสอนวิชาสังคมศึกษามาก ทั้งนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 67 - 68) กล่าวว่า ความสามารถในการตีความวัสดุกราฟิก เช่น ตาราง แผนภูมิ กราฟ ภาพนิ่ง ภาพการ์ตูน และไดอะแกรม จะช่วยให้นักเรียน เรียนวิชาสังคมศึกษา เข้าใจง่ายขึ้นและสนุกสนาน สามารถ ใช้วัสดุเหล่านี้กระตุ้นให้นักเรียน เกิดความสนใจในชั้นนำเข้าสู่บทเรียน และขั้นสรุปบทเรียน นอกจากนี้สื่อที่ชวนมองของวัสดุกราฟิกทำให้นักเรียน เข้าใจ เนื้อหาวิชาได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะ ในการเรียนวิชา เศรษฐศาสตร์ และในการสอนให้นักเรียนใช้วัสดุกราฟิกประกอบการเรียนนั้น ครูควร จะ เลือกใช้ให้ เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนด้วย

นอกจากนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 68) ยังได้อธิบาย ถึงหลักเกณฑ์ในการพัฒนาทักษะการตีความหมายวัสดุกราฟิก ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะในการตีความวัสดุกราฟิกนั้น ควรเป็นส่วนหนึ่ง ของการเรียนการสอนสังคมศึกษาทั้งโปรแกรม ไม่ควรสอนแยกจากกัน เช่น ภาพในหนังสือ เรียนหรือการจัดป้ายประกาศ การทำรายงาน ถ้านำเสนอในรูปของตาราง กราฟ และ แผนภูมิก็จะช่วยให้ผู้อ่าน เกิดความ เข้าใจมากยิ่งขึ้น
2. ครูจะต้องฝึกให้นักเรียนมีความ เข้าใจในสัญลักษณ์ของงาน กราฟิก เพื่อจะได้ตีความได้ถูกต้องตรงตามลักษณะของวัสดุกราฟิกนั้น
3. วัสดุกราฟิกที่จะนำมาให้นักเรียนได้ฝึกการตีความนั้นควร จะ คำนึงถึงวุฒิภาวะและความสามารถของนักเรียนด้วย
4. ควรจะได้ทำการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนใน การเลือกวัสดุสำหรับฝึกหัดตีความในวิชาต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อ เป็นการกระตุ้นให้นักเรียน เกิดความ สนใจและ เห็นคุณค่าในการฝึกปฏิบัติต่อ เนื่อง

ในการฝึกอ่านวัสดุกราฟิกนั้น จอห์น เจ แพตทริก (John J. Patrick 1981 : 167) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการฝึกการอ่านกราฟให้แก่ นักเรียน โดยสอนให้นักเรียนรู้จักระบอบองค์ประกอบที่หลากหลายของกราฟ สอนให้นักเรียนเรียนรู้ที่จะ ค้นหาและทำความเข้าใจในสัญลักษณ์ของกราฟ อาจให้นักเรียนสร้างกราฟจากข้อมูลดิบด้วยการอ่านและตีความจากกราฟหลาย ๆ รูปแบบ เหล่านี้จะทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการอ่านกราฟได้

ดังนั้นทักษะในการอ่านและตีความวัสดุกราฟิก ประกอบด้วย กิจกรรมที่เกี่ยวกับการแปลความ หรือตีความจากสัญลักษณ์ที่ใช้ในวัสดุกราฟิกนั้น ๆ รวมทั้ง การจัดทำวัสดุกราฟิกอย่างง่าย ๆ ซึ่งครูควรจะมีบทบาทในการนำวัสดุกราฟิกหลาย ๆ รูปแบบ มาประยุกต์ใช้ในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียน เป็นสำคัญ

6. ทักษะแผนที่

การสอนแผนที่ในเรื่องทักษะการเรียนรู้ การอ่าน และการใช้แผนที่ ได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการ เสนอวิธีการและแนวทางในการสอนแผนที่ให้ได้ผลตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดสรุปได้ดังนี้

ประเสริฐ วิทยาธรัฐ (2503 : 16) ได้กล่าวถึงการสอนแผนที่ไว้สรุปได้ดังนี้

1. ควรเริ่มด้วยการฝึกให้นักเรียนทำแผนที่ห้องเรียน เพราะเป็นการให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวก่อน โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของทิศทาง ที่ถูกต้อง การวัดระยะทาง การใช้มาตราส่วน การทำแผนผังอย่างง่าย ๆ และการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ในแผนที่ จากนั้นจึงให้ทำแผนที่ที่อยู่ไกลจากตัวนักเรียน เช่น แผนที่อาคารเรียนและบริเวณโรงเรียน เป็นต้น

2. การอ่านแผนที่ ครูต้องสอนและแนะนำนักเรียนให้เข้าใจที่จะแปลความหมายต่าง ๆ ในแผนที่ ซึ่งในเรื่องของการสอนการอ่านแผนที่ควรจะได้มีการกระทำดังต่อไปนี้

- 2.1 ครูควรหาภาพจริงมาแสดงให้เห็นว่า เครื่องหมายในแผนที่ ซึ่งแสดงว่าเป็นภูเขา ภาพจริงจะมีลักษณะเป็นอย่างไร

- 2.2 สอนให้นักเรียนรู้จักสังเกตุแผนที่ ตลอดจนการค้นหา รายละเอียดต่าง ๆ
- 2.3 สอนให้นักเรียนได้รู้จักใช้คำอธิบายแผนที่ อธิบาย เครื่องหมายต่าง ๆ ในแผนที่ จะช่วยให้นักเรียนสามารถอ่านแผนที่ได้ดียิ่งขึ้น
- 2.4 ในการแปลความของเส้นต่าง ๆ ในแผนที่ นักเรียน ควรรู้ว่า เส้นแต่ละเส้นใช้แทนอะไรในแผนที่บ้าง
- 2.5 ฝึกให้นักเรียนรู้จักใช้มาตราส่วน ให้อ่านเปรียบเทียบ ขนาดที่ต่าง ๆ กับขนาดของประเทศไทย และสอนให้รู้จักใช้คำ และประโยคบางอย่าง เช่น ขนาดโดยประมาณ เป็นต้น
- 2.6 ครูต้องพยายามสอนให้นักเรียนหัด เรียกชื่อสถานที่ ต่าง ๆ บนแผนที่ให้ถูกต้อง
- 2.7 สอนให้นักเรียนได้รู้จักขอบกว้างของแผนที่ประเภท ต่าง ๆ อาจจะ เป็นการ เปรียบเทียบกับลูกโลกได้
- 2.8 ในการเรียนภูมิศาสตร์ ครูควรมีแผนที่ประเทศ ซึ่งกำลัง เรียนอยู่ให้นักเรียน เห็นและฝึกนิสัยให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ จากแผนที่
- 2.9 ครูไม่ควรบอกให้นักเรียน เขียนแผนที่ โดยไม่ได้เตรียมให้ นักเรียน เข้าใจ เรื่องต่าง ๆ อย่างดีเสียก่อน
- 2.10 ในการสอนบทเรียนทุกบทเรียนที่จำ เป็นต้องใช้แผนที่ ครูต้อง เตรียมล่วงหน้า เสียก่อนว่าจะใช้แผนที่ในตอนใดและจะใช้ อย่างไร
- 2.11 ควรจะให้นักเรียนได้ทำแบบฝึกหัด เกี่ยวกับแผนที่ให้มาก ๆ เช่น หัดให้นักเรียนลงตำแหน่ง เมืองสำคัญ แม่น้ำ เส้นกัน อาณาเขต ฯลฯ
- 2.12 การให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดแผนที่ควรจะให้สัมพันธ์กับ เรื่องที่กำลังสอนอยู่

สิ่งที่สำคัญในการสอนแผนที่คือ การใช้แผนที่โครงร่าง (Outline Map) จะช่วยให้ประหยัดเวลาในการทำแบบฝึกหัด และยังช่วยให้นักเรียนคุ้นเคย กับแผนที่มากขึ้นและแผนที่โครงร่างนี้ควรจะทำหลาย ๆ แบบไม่ซ้ำกัน

จาร์ส น้อยแสงศรี (2520 : 27) ให้หลักในการสอนแผนที่ใน
วิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. ให้หัดอ่านแผนที่ เช่น บอกว่าแม่น้ำสำคัญของประเทศ
ของภาค ของทวีปที่สำคัญชื่ออะไร อยู่ตรงไหน
2. ศึกษาจากแผนที่มาตราส่วนเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบขนาด
ที่ตั้ง ระยะทางของ เมือง ของภาค ของประเทศที่จะศึกษาได้
3. ตั้งคำถามต่าง ๆ ให้นักเรียนค้นหาคำตอบจากแผนที่ เช่น
ชื่อเมืองหลวง เมืองท่า ทางคมนาคม ภูเขา แม่น้ำ และสัญลักษณ์อื่น ๆ
4. ศึกษาจากแผนที่โดยตรง เช่น ศึกษาจากแผนที่กายภาพ
แผนที่แสดง เขตภูมิภาค ที่ตั้งเมืองสำคัญ ทางคมนาคม แผนที่แสดงลักษณะอากาศ เช่น
แผนที่อากาศ แผนที่แสดงปริมาณน้ำฝน แผนที่แสดงทรัพยากรธรรมชาติ แสดงลักษณะของดิน
 ฯลฯ ซึ่งการศึกษารายละเอียดจากแผนที่เหล่านี้ ช่วยให้เราเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

ดังนั้น ทักษะแผนที่ประกอบด้วย ความสามารถในการอ่าน
การตีความ การเขียน และการใช้แผนที่ ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ
พัฒนาทักษะนี้โดยให้นักเรียนฝึกปฏิบัติในสมุดแผนที่ และฝึกจริง ๆ ในภาคสนาม

7. ทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและลำดับ เหตุการณ์

ทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและลำดับ เหตุการณ์
เป็นทักษะพื้นฐานในการ เรียนวิชาประวัติศาสตร์และ เหตุการณ์ปัจจุบัน เพราะทั้งสองวิชานี้จะ
มีความสัมพันธ์กับ เหตุการณ์ในอดีตมาก ซึ่งในเรื่องนี้ จรูญ คุณมี (2520 : 141 -
151) และนาคยา ภัทรแสงไทย (2525 : 167) ได้กล่าวถึงการสอนเกี่ยวกับเวลาว่า
อาจทำได้ดังนี้ คือ

1. ให้เด็กเข้าใจในหน่วยของเวลา เช่น ชั่วโมง ศตวรรษ
ทศวรรษ วัน เดือน ปี อาจใช้แผนภูมิบอกเวลาหรืออาจใช้เส้นเวลา (time-line)
บอกช่วงเวลาก็ได้ เช่น ช่วงระยะเวลา 10 ปี เป็นต้น
2. ให้เด็กเข้าใจในความแตกต่างของช่วงเวลา อาจใช้วิธีการ
สร้างแผนภูมิบอกเวลาตามมาตราส่วน เปรียบเทียบตามความเป็นจริง เช่น ช่วง 100 ปี
200 ปี 400 ปี เช่น กรุงสุโขทัยตั้งขึ้นเมื่อ 720 ปี กรุงศรีอยุธยาตั้งขึ้นได้ 437 ปี หรือ

กรุงเทพฯ ตั้งขึ้นได้ 200 ปี ก็จะทำให้นักเรียนมองเห็นภาพพจน์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ นาคยา ภัทรแสงไทย (2525 : 167) ยังได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการสอนวันต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ ไว้ดังนี้คือ

1. ระบุ เหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น
2. ค้นหาวันที่ประมาณคร่าว ๆ ไว้ โดยอ้างอิงถึงวันที่เฉพาะลงไป
3. กำหนดระยะเวลาช่วง เวลาระหว่าง เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน หรือเกี่ยวเนื่องกัน 2 เหตุการณ์
4. นำ เหตุการณ์เฉพาะอย่างมาสัมพันธ์กับคาบ เวลาหรือความเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยทั่วไป
5. เปรียบเทียบความคงอยู่ของความ เคลื่อนไหวทั้งสองนั้น
6. สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ
7. จัดลำดับ เหตุการณ์ตามศตวรรษ ระยะ 10 ปี หรือตามแต่จะกำหนด
8. ให้ค้นหา เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละปี เขียนเป็นรายการออกมา
9. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนและเหตุการณ์ และนำเอาวันสำคัญมาประยุกต์ เข้ากับความสัมพันธ์นี้ หรือกับ เรื่องอื่น ๆ

จำรัส น้อยแสงศรี (2523 : 117) ได้กล่าวถึงการสอนโดยให้ศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ นำมาลำดับตามระยะเวลาที่เกิดว่ามีวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้เลือกหัวข้อที่จะศึกษาให้แน่ชัดลงไปเสียก่อน เช่น ลำดับเหตุการณ์ การสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลำดับเหตุการณ์การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของไทย ลำดับเหตุการณ์การเลือกตั้งในประเทศไทย ลำดับเหตุการณ์การสำรวจหรือขุดเจาะน้ำมันในอ่าวไทย ลำดับเหตุการณ์เรื่องสหกรณ์ในประเทศไทย ลำดับเหตุการณ์การก่อตั้งจังหวัดของไทย ฯลฯ

2. การค้นคว้าให้อาศัยจุดหมายเหตุต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ เอกสาร วารสาร จุลสารที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องนั้น ๆ การลำดับ เหตุการณ์ของ เรื่องต่าง ๆ ที่เด็ก เรียนให้ทราบตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน เป็นวิธีการศึกษา เปรียบ เทียบที่ เข้าใจง่าย

3. เมื่อลำดับ เหตุการณ์ได้แล้วจะนำเสนอห้อง เรียนในรูปใดก็ได้ คือ บรรยาย อภิปราย แสดงนิทรรศการ หรือรายงาน เป็นรายบุคคลก็ได้ ถ้าให้งานไป ค้นคว้า เป็นรายบุคคล

พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 68) ได้กล่าวถึงการ จัด กิจกรรมการ เรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะ เกี่ยวกับ เวลาและลำดับ เหตุการณ์ ดังต่อไปนี้คือ

1. ให้นัก เรียนได้จัด เรียงลำดับจำนวน เหตุการณ์ให้มากขึ้น
2. เพิ่มปริมาณของวันสำคัญและ เหตุการณ์สำคัญให้มากขึ้น และ ให้สามารถนำมาใช้อ้างอิงได้
3. จัดลำดับความ เปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องของความ เปลี่ยน- แปลง เพื่อแสดงให้เห็นว่า ปัญหาเก่า ๆ นั้น มักจะ เป็นต้น เหตุให้เกิดปัญหาขึ้นใหม่ได้บ่อย ๆ
4. เสนอบท เรียน เกี่ยวกับอดีตที่ไกลตัวนักเรียนให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้นัก เรียน เข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิด การตัดสินใจและการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันได้
5. สรุปวิวัฒนาการของสถาบันมนุษย์ในแต่ละช่วง เวลาและทำนาย เหตุการณ์อันอาจเกิดขึ้นในอนาคตในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ได้ เช่น ช่วงระยะเวลาใน 2 ปีแรก 3 ปีต่อไป หรือช่วงทศวรรษต่อไป เป็นต้น

ดังนั้นทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและการจัดลำดับ เหตุการณ์ ประกอบด้วย กิจกรรมที่เกี่ยวกับการรวบรวม การ เรียง เรียง การวิเคราะห์ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ โดย เปรียบ เทียบกับปัจจุบัน ครูสังคมศึกษาควรมีบทบาทในการจัด กิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับ เวลาและลำดับ เหตุการณ์ โดยจัดให้มี ป้ายนิเทศ นิทรรศการ แสดงวันสำคัญและ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่สำคัญทั้งในประเทศไทย และในต่างประเทศ

8. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์

(2526 : 69 - 70) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) ไว้ดังนี้คือ

1. การกำหนดประเด็นปัญหาในขั้นนี้ควรมีการนิยามความหมายของคำ และปัญหาที่จะต้องแก้
2. การรวบรวมและประเมินข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาในขั้นนี้ครูจะต้องกระตุ้นให้นักเรียนพยายามรวบรวมข้อมูลเท่าที่จะทำได้ภายในเวลาอันจำกัดตามที่กำหนดไว้ในตารางสอน
3. การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา ในขั้นนี้นักเรียนจะต้องฝึกหัดเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างและพิจารณาความสัมพันธ์ของเรื่องราวที่เป็นปัญหา
4. การตั้งข้อสมมติฐานและการทดสอบข้อสมมติฐาน ขั้นนี้เป็น การกำหนดขอบเขตและทิศทางของการสรุปหาคำตอบของปัญหาที่กำหนดขึ้น
5. การสรุป คือการนำข้อมูลที่ทดสอบแล้วที่น่าเชื่อถือได้มาประมวลเป็นข้อสรุปชั่วคราว ซึ่งอาจจะปรับปรุงใหม่ในภายหลัง ถ้ามีข้อมูลใหม่มายืนยันเพิ่มเติม
6. การทดสอบข้อสรุป ในขั้นนี้นักเรียนจะต้องตัดสินใจว่าข้อสรุปที่เขากำหนดขึ้นนั้นจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง

นอกจากนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 70) ยังได้เสนอแนะข้อควรคำนึงถึงในการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีดังนี้

1. ครูควรจัดสภาพการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี เช่น การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและขัดแย้งกันระหว่างครูและนักเรียน ตลอดจนการจัดเตรียมสื่อการเรียนให้พร้อมสำหรับการค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี เช่น ทัศนศึกษานอกสถานที่ ฟิล์มสตริป สัมภาษณ์บุคคลในชุมชน ค้นคว้าในห้องสมุด เป็นต้น
2. โอกาสในการฝึกทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ควรเปิดกว้างสำหรับการเรียนชนิดต่าง ๆ ทุกวิชา และทุกระดับชั้น การสอนเหตุการณ์ปัจจุบันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีเหตุผลให้แก่ นักเรียน ถ้าครูมีความสามารถในการเลือกปัญหาที่นำมาสอนให้เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะและความสนใจของผู้เรียน ตลอดจนความพร้อมของสภาพโรงเรียน และไม่ขัดต่อ

ความรู้สึกของชุมชน ครูจะต้องระวังไม่ให้การเรียนการสอนเป็นไปในทำนองโฆษณาชวนเชื่อ หรือการล้างสมอง

พรูเดนส์ บอสวิก และคณะ (Prudence Bostwick and others, 1963 : 53) ได้เสนอว่า การเรียนรู้วิถีชีวิตวิเคราะห์วิจารณ์นั้น ควรจะต้อง ศึกษาวิเคราะห์วิธีการและแนวทางที่บุคคลต่าง ๆ แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งเรียนรู้กับปัญหาที่เป็นจริง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนักเรียนและมีความสำคัญกับสังคมด้วย การพิจารณาเลือกปัญหาที่เหมาะสมในสังคมศึกษานั้น บอสวิกได้เสนอไว้ดังนี้

1. ปัญหานั้นจะต้องมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน เพื่อที่นักเรียนจะได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ในการแสดงความคิดเห็น หรือเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา
2. ปัญหาต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะ ประสบการณ์ ความสนใจ และความสามารถ
3. ปัญหาต้องน่าสนใจ
4. การตัดสินใจจะต้องเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของนักเรียน
5. นักเรียนจะต้องรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
6. นักเรียนจะต้องทราบข้อมูลจากหลักฐานขั้นต้นหรือจากประสบการณ์โดยตรง เช่น จากการไปทัศนศึกษา การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสาธิต เป็นต้น
7. แหล่งข้อมูลต่าง ๆ นั้นจะต้องมีประโยชน์สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้
8. ปัญหาที่จะให้นักเรียนเรียนจะต้องเกี่ยวข้องกับโปรแกรมการเรียน นักเรียนสามารถประเมินผลและเสนอความคิดเห็นได้

มอริส พี ฮันท์ และ ลอเรนซ์ อี เม็ทคาล์ฟ (Maurice P. Hunt and Lawrence E. Metcalf 1968 : 152) ได้เสนอวิธีการสอนทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ว่า การที่ครูนำข้อความที่เป็นจริงในหนังสือเรียนสังคมศึกษามาใช้สอนก็เป็น การเริ่มต้นการพัฒนาทักษะความคิดเป็นอย่างดี เพราะเป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากการให้เชื่อ ข้อมูลไปหาวิธีทดสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลเหล่านั้น ทั้ง ฮันท์ และ เม็ทคาล์ฟ ได้เสนอ

การสอนประวัติศาสตร์ โดยเน้นการพัฒนาความคิด วิเคราะห์วิจารณ์ มี 3 แนวทางด้วยกันคือ
 แนวที่หนึ่ง ครูเสนอข้อความที่บรรยายหรืออ้างอิงถึงจากหนังสือ
 เรียน และครูถามคำถาม เพื่อกระตุ้นให้เด็กคิด เกี่ยวกับการตีความจากข้อความในแง่ของความ
 สำคัญ

แนวที่สอง ครูเสนอข้อมูลที่เป็นทฤษฎีหรือหลักการ แนวคิดนี้
 สามารถหาได้จากหนังสือเรียน เช่น "สภาพเงิน เพื่อให้ทุกคนประสบปัญหาทาง เศรษฐกิจ"
 หลักการ เหล่านี้จะกระตุ้นให้นัก เรียนคิดและสืบสอบถึงความ เชื่อถือได้ของหลักการ เหล่านั้น

แนวที่สาม ครูเน้นการใช้เนื้อหาที่เป็น เรื่องขัดแย้งกัน เพื่อให้
 นักเรียนได้รู้จักคิดใคร่ครวญ เพื่อป้องกันมิให้นัก เรียนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของหลักการและ
 เหตุผลของผู้อื่น

เอ็ดเวิร์ด แคนเจโล (Edward D'Angelo, 1973 : 101)
 ได้เสนอการสอนทักษะความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ในแง่การประ เหมินข้อมูลสำหรับการตัดสินใจไว้
 4 แบบคือ

1. การวิเคราะห์ปัญหาที่มีความขัดแย้งกันทางสังคม วิธีนี้
 นักเรียนควรได้ใช้ทักษะการแยกความแตกต่างระหว่างความจริงกับความคิดเห็น ทักษะตรวจสอบ
 ข้อสมมติฐาน ทักษะการหาหลักฐานมาสนับสนุนข้อสรุป เพื่อประ เหมินปัญหาทางสังคม
2. การวิเคราะห์คำโฆษณาต่าง ๆ วิธีนี้ฝึกให้นักเรียน เรียนรู้
 เทคนิคการโฆษณา มีการวิเคราะห์คำโฆษณาต่าง ๆ โดยใช้วิธีสืบสอบ เพื่อดูความหมายและ
 ตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานจากแนวคิดหลายแบบ
3. การสอนโดยใช้ปัญหาเฉพาะกรณี เช่น ปัญหาด้านการเมือง
 การปกครอง หรือการตุลาการ นักเรียนจะได้ฝึกการตรวจสอบความคิดเห็น และ เหตุผลจาก
 กลุ่มต่าง ๆ เมื่อต้องพิจารณาจากจุดยืนของแต่ละบุคคล
4. การสอนโดยใช้เหตุการณ์ปัจจุบัน บทความจากหนังสือพิมพ์
 เป็นสื่อการเรียนการสอนที่ดี นักเรียนจะได้ฝึกการตรวจสอบคำสนับสนุนและคัดค้านใน
 เหตุการณ์นั้น ๆ โดยศึกษาการโต้แย้งจากทั้งสองฝ่าย และพิจารณาการตัดสินใจจากค่านิยมที่
 ทั้งสองฝ่ายยึดถือ

ดังนั้น ทักษะในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ คือ ความสามารถในการกำหนดปัญหา รวบรวม ประเมิน และวิเคราะห์ปัญหานั้น ๆ เพื่อหาข้อสรุป ด้วยเหตุนี้ ครูจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในลักษณะของการนำข้อมูลซึ่งอาจจะเป็นข่าว บทความ ทฤษฎี หรือหลักการ มาให้นักเรียนได้ฝึกการวิเคราะห์ ในขณะที่เดียวกันปัญหาที่ครูจะนำมาให้นักเรียนวิเคราะห์นั้น ควรจะได้พิจารณาถึงความเหมาะสมกับวุฒิภาวะและความสนใจของนักเรียนด้วย

9. ทักษะการคิดสร้างสรรค์

ทักษะการคิดสร้างสรรค์ เป็นทักษะที่พึงปลูกฝังให้เกิดแก่เยาวชนไทย เป็นอย่างยิ่ง เพราะความคิดสร้างสรรค์นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าทั้งต่อตนเอง และต่อประเทศชาติ ครู เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะปลูกฝังให้นักเรียนเกิดทักษะนี้ ในเรื่องนี้ได้มีนักการศึกษาได้ให้แนวทางหรือ เทคนิควิธีที่ใช้ในการพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้คือ

นาดยา บิลันธนานนท์ (2526 : 118 - 119) ได้กล่าวถึง เทคนิควิธีที่สามารถนำมาฝึกฝน เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ได้ เช่น

1. ให้ฝึกเขียนความคิดใหม่ ๆ ลงในกระดาษ
2. ให้สร้างแนวทางในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ มา 10 แนวทาง
3. ใช้วิธีการระดมพลังสมองโดยเลือกเอาความคิดที่ดีที่สุด
4. วิธี Synectics ได้แก่
 - 4.1 การสร้างจินตนาการขึ้นในจิตใจของเรา เช่น ถ้าเป็นนายกรัฐมนตรี ฉันจะทำอย่างไรกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน
 - 4.2 การประยุกต์เอาความรู้ในสาขาหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ชาวเอสกิโมอาศัยอยู่ตามขั้วโลกเหนือ เราจะสามารถศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ของขั้วโลกเหนือด้วยการศึกษาจากชาว เอสกิโมได้หรือไม่
 - 4.3 การประยุกต์ใช้การ เปรียบเทียบหรืออุปมาในการแก้ปัญหา เช่น ถ้าพระสงฆ์หันมา เป็นสมาชิกของสโมสรหรือสมาคมต่าง ๆ ในสังคมใครจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ด้านศาสนาแทนพระสงฆ์

4.4 การประยุกต์เอาความคิดที่เกิดจากจินตนาการมาใช้
แก้ปัญหา เช่น ถ้ามนุษย์สามารถบินได้เหมือนนก สังคมมนุษย์จะเป็นอย่างไร

นิพนธ์ จิตต์ภักดี (2526 : 18) กล่าวว่า วิธีที่จะทำให้เกิด
ความคิดสร้างสรรค์มีหลายวิธี ได้แก่

1. ใช้วิธีระดมพลังสมอง คือ การให้นักเรียนพูดหรือเขียน
เท่าที่คิดออกในประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหานั้น ๆ
2. การค่อเติมข้อความให้สมบูรณ์ เช่น ครูอาจจะอ่านบทความ
หรือเรื่องราวให้นักเรียนฟัง แล้วให้นักเรียนทุกคนเขียนต่อเติมให้จบสมบูรณ์
3. การให้นักเรียนออกไปนอกห้องเรียน เมื่อกลับเข้าห้องเรียน
ให้พยายามบันทึกสิ่งที่คนอื่น ๆ มองไม่เห็น จะได้คะแนนสูงสุด ถ้ามีคนอื่นเห็นบ้างก็จะได้คะแนน
รอง ๆ ไป

อารี รังสินันท์ (2526 : 123 - 132) ได้เสนอกลวิธีในการ
สอนและการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนไว้ถึง 18 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. การสอนเกี่ยวกับความคิด เห็นใน เรื่องที่มีความขัดแย้งในตัวเอง
มันเอง และค่อนข้างจะหาข้อยุติได้ยาก เช่น การแต่งงานเป็นการสิ้นสุดความรัก
2. การสอนให้นักเรียนคิดพิจารณาลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่
รวมทั้งลักษณะที่คาดไม่ถึง เช่น ลองวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ หลังจากได้ฟังประวัติ
บุคคลสำคัญ พร้อมทั้งให้ลำดับลักษณะนิสัยมาด้วย
3. การสอนให้เรียนรู้จัก เปรียบ เทียบอุปมา อุปมัย สิ่งของหรือ
สถานการณ์ที่มีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ลอง เปรียบ เทียบมนุษย์และสัตว์ว่ามีวิธีการ
ดำรงชีวิต เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร
4. การให้นักเรียนขอกในสิ่งที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง
เช่น สมมติว่าขณะนี้อากาศร้อนมาก ลองคิดถึงสิ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความร้อนมาให้มากที่สุด
5. การใช้คำถามยั่วและกระตุ้นให้ตอบ คำถามที่ถามมักจะ
ลงท้ายว่ามีวิธีการใดบ้าง.....มีอะไรมากกว่านี้อีก.....เช่น ถ้าฝนตกตลอดปีโดยไม่
หยุดเลย อะไรจะเกิดขึ้น

6. การฝึกให้คิดถึงการ เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง เช่น ถ้าแผ่นดินไหวเกิดขึ้นในประเทศไทย แทนที่จะเป็นประเทศญี่ปุ่น ชีวิตของประชาชนคนไทยจะ เปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

7. การฝึกให้นัก เรียนรู้จัก เปลี่ยนแปลงความ เชื่อเพื่อปรับคนให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ เช่น การที่สังคมไม่ก้าวหน้า เพราะเราไม่ยอม เปลี่ยนความคิดเก่า ๆ ข้อใดบ้าง

8. การฝึกให้นัก เรียนรู้จักสร้างสิ่งใหม่ กฎเกณฑ์ใหม่ ความคิดใหม่ โดยอาศัยโครงสร้างเดิม เช่น

ลอง เขียนป้ายประกาศ บ้าย เชิญชวน เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดภายในโรงเรียน การส่งเสริมความมีวินัย เป็นต้น

ลองคิด เขียนคำขวัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันแม่ วันเด็ก เป็นต้น

9. การฝึกให้นัก เรียนรู้จักการสำรวจเพื่อหาข้อมูล เช่น ลองคิดว่าทำไมไม้จึงลอยในน้ำได้ แต่เหล็กจมในน้ำ

10. การฝึกให้นัก เรียนค้นหาคำตอบจากคำถามที่กำกวม ไม่ชัดเจน เช่น ให้ดูภาพยนตร์ค้างคองสำคัญไว้ แล้วให้ผูกเรื่องต่อตามใจชอบ และลอง เปรียบเทียบ เรื่องที่แต่ง เองกับ เรื่องที่เป็นตามท้อง เรื่อง

11. การฝึกให้นัก เรียนรู้จักแสดงความรู้สึก ความคิดที่เกิดจากมีสิ่งเร้า เช่น ให้ดูรูปภาพ แล้วทายว่าอะไรเกิดขึ้นก่อนการแสดงออกในภาพนั้น

12. การฝึกให้นัก เรียนรู้จักศึกษาความ ล้ม เหลวของคนและผู้อื่น แล้วใช้ความ ล้ม เหลวนั้น เป็นบทเรียนนำไปสู่ความสำเร็จ เช่น ลองศึกษาประวัติบุคคลสำคัญของนักวิทยาศาสตร์ทั้งในปัจจุบันและอดีต เกี่ยวกับความ ล้ม เหลวที่เขาได้รับ และจากความ ล้ม เหลวนี่เราจะนำมา เป็นข้อคิด ข้อเตือนใจอย่างไร เราจึงจะได้รับประโยชน์และประสบความสำเร็จ

13. การให้นัก เรียนศึกษาประวัติบุคคลสำคัญ ทั้งในแง่ลักษณะพฤติกรรมและกระบวนการคิด ตลอดจนวิธีการและประสบการณ์ของเขา เช่น เปรียบเทียบประวัติบุคคลสำคัญ 2 คน หลังจากการอ่านหรือฟังประวัติแล้ว ให้ เปรียบ เทียบลักษณะนิสัยของคนทั้งสองว่า เหมือนกันและต่างกันอย่างไร และอะไร เป็นจุดสำคัญในชีวิตของเขา

14. การฝึกให้นักเรียนหาคำตอบโดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นด้วยการตั้งคำถามว่า ถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร เช่น ถ้าท่านไปโลกพระจันทร์ท่านจะนำอะไรติดตัวไปบ้าง

15. การฝึกให้นักเรียนรู้จักคิด แสดงความรู้สึกนึกคิดต่อเรื่องที่อ่าน เช่น เลือกเหตุการณ์ที่น่าสนใจจากหนังสือพิมพ์ แล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ได้หลาย ๆ คำถาม แล้วพยายามหาคำตอบด้วยการค้นคว้าหาข้อมูลต่อไปเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ

16. การฝึกให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในเรื่องราวที่ฟัง เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูล ความรู้ซึ่งโยงไปหาสิ่งนั้น ๆ ต่อไป เช่น ให้นักเรียนฟังเรื่องราว บทความ แล้วแต่ง เรื่อง เสียดใหม่โดยอาศัยความ เดิม

17. การฝึกให้นักเรียนแสดงความคิดหรือจินตนาการด้านการเขียนบรรยาย เช่น กำหนดคำมาให้ แล้วให้นักเรียนแต่ง เรื่องจากคำ เหล่านั้นหรือให้ลองเล่าประสบการณ์ที่ประทับใจ เกี่ยวกับตนเอง หรือ "ครั้งหนึ่งในชีวิต"

18. การฝึกให้นักเรียนแสดงความรู้สึกนึกคิดจากภาพในแง่มุมแปลก ๆ ใหม่ ๆ ไม่ซ้ำของเดิม เช่น ลองวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด เช่น สามเหลี่ยม วงกลม สีเหลี่ยม เป็นต้น

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1985 : 236) ได้กล่าวว่ ครูอาจจะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ในวิชาสังคมศึกษา โดยการส่งเสริมให้นักเรียนหาแนวทางหรือวิธีใหม่ ๆ ในการทำงาน การวางแผนงาน และ จัดแสดงหรือการจัดสร้างรายละเอียดใหม่ ๆ บนแผนที่และแผนภูมิ ตลอดจนการแสดงความคิด และความรู้สึก เกี่ยวกับการ เสนอกิจกรรมทั้งปากเปล่าและในรูปของการ เขียน

ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์นั้นประกอบด้วยความคิดใหม่ ๆ เช่น การสร้างแนวคิดหรือทฤษฎีใหม่ ๆ จากข้อมูลที่มีอยู่เดิม กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจัดเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ก็คือ การใช้คำถามในเชิงยั่วหรือกระตุ้นให้นักเรียนตอบ เช่น เพราะเหตุใด หรืออย่างไร หรือใช้คำถามที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าถ้า..... หรือคำถามในเชิงคาดการณ์ต่าง ๆ ซึ่งคำถามเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนต้องใช้ความคิด อยู่ตลอดเวลา

10. ทักษะการตัดสินใจ

ทักษะการตัดสินใจ เป็นทักษะที่ครูควรปลูกฝังให้ เกิดขึ้นกับนักเรียน เพราะการตัดสินใจที่ดีจะช่วยให้ นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจและการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการตัดสินใจ ไว้ดังนี้คือ

เชอร์ลี แองเกิล (Shirley Engle อ้างถึงใน Department of Education and Culture, College of Education, University of the Philipines (1975:69) ได้อธิบายถึงกระบวนการตัดสินใจว่าแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ

1. ช้้นบอกหรือระบุถึงปัญหา
2. ช้้นรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
3. ช้้นหาข้อสรุปที่เป็นไปได้
4. ช้้นประเมินข้อสรุปนั้น ๆ
5. ช้้นเลือกยุทธวิธีที่ใช้ในการแก้ปัญหา
6. ช้้นลงมือปฏิบัติจริงและปรับปรุงแก้ไขผลที่เกิดขึ้นจากการ

ปฏิบัตินั้น ๆ

จอห์น เจ แพตทริก (John J. Patrick 1981 : 180)

ได้อธิบายถึงยุทธวิธีในการตัดสินใจไว้ 6 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ช้้นตระหนักถึงโอกาสที่จะใช้ในการแก้ปัญหา
2. ช้้นระบุถึงทางเลือกที่เป็นไปได้ในหลาย ๆ ทาง
3. ช้้นทำนายผลที่ได้จากทางเลือกนั้น ๆ
4. ช้้นนำค่านิยมใช้ในการตัดสินใจ โดยพิจารณาถึงผลที่เป็น

ไปได้

5. ช้้นประเมินค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์นั้น ๆ โดยพิจารณาว่า ค่านิยมนั้น ๆ ว่าจะมีความสำคัญมากน้อยเพียงไร

6. ช้้นเลือกทางใดทางหนึ่งที่จะใช้ในการแก้ปัญหาและที่จะนำไป

สู่ค่านิยมที่เราชื่นชอบ

นอกจากนี้ จอห์น เจ แพตทริก (John J. Patrick 1981 : 182) ยังได้อธิบายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการตัดสินใจว่า ครูผู้สอนอาจนำเสนอสถานการณ์ต่าง ๆ แล้วให้นักเรียนลองหาทางเลือกในสภาพการณ์นั้น ๆ หรืออาจนำปัญหาของแต่ละบุคคลมาให้นักเรียนได้ฝึกคิดเพื่อตัดสินใจ เช่น เราจะเลือกวิชาเรียนใดในโรงเรียน หรืออาจนำปัญหาที่เกี่ยวกับสาธารณะมาให้นักเรียนได้ฝึกคิด เช่น ใครควร จะได้รับการเลือกตั้งในครั้งนี หรือเราจะแก้ไขปัญหารของรัฐได้อย่างไร

เจมส์ เอ แบนคส์ และแอมโบรส เอ เครก (James A. Bank and Ambrose A. Clegg 1985 : 435) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการตัดสินใจว่า ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

1. ชื่นชอบหรือระบุถึงทางเลือกต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงความรู้ และค่านิยมต่าง ๆ
2. ชื่นทำนายผลที่เกิดขึ้นจากทางเลือกนั้น
3. ชื่นเรียงลำดับความสำคัญของทางเลือกนั้น
4. ชื่นลงมือปฏิบัติตามทางเลือกนั้น

นอกจากนั้น เจมส์ เอ แบนคส์ และ แอมโบรส เอ เครก (James A. Bank and Ambrose A. Clegg 1985 : 426) ยังได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการตัดสินใจว่า ครูผู้สอนสามารถพัฒนาทักษะการตัดสินใจได้ โดยใช้คำถามประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรืออาจจะให้นักเรียนรู้จักจำแนกปัญหาสำคัญ ๆ ทางสังคมศึกษา ลำดับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหา วางแผน แยกการสอน ออกเป็นหน่วย เนื้อหา และดำเนินการวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้อง คำถามที่ครูใช้นั้นอาจเป็น เรื่องของอาวุธ สงคราม ข้อขัดแย้งของปัญหาเชื้อชาติในชุมชน มลภาวะของดินและบรรยากาศ หรืออีกวิธีหนึ่งก็คือ ให้ครูจำแนกปัญหาออกจากเนื้อหาที่สอนแล้วรวบรวมข้อมูล เอกสารต่าง ๆ มาให้นักเรียนวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหากับปัญหา เพราะทักษะในการตัดสินใจนั้นต้องอาศัยความรู้เป็นพื้นฐาน ดังนั้นครูจึงควรมีบทบาทในการจำแนกเนื้อหา และปัญหา เพื่อให้นักเรียนได้เห็นข้อขัดแย้งต่าง ๆ ของเนื้อหาเหล่านั้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้นักเรียนรู้จักตัดสินใจได้ด้วยตนเองมากขึ้น

ดังนั้น ทักษะในการตัดสินใจจึงประกอบด้วยขั้นตอนใหญ่ ๆ หลายขั้นตอนด้วยกัน และครูจะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักตัดสินใจโดยผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนดังกล่าวคือ จะต้องรู้จักทำความเข้าใจกับปัญหา ต้องหาข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปที่จะใช้ในการตัดสินใจ ต้องรู้จักประเมินข้อมูลนั้น ๆ ว่ามีทางเป็นไปได้หรือไม่ แล้วจึงทำการตัดสินใจเลือกขั้นสุดท้ายก็คือ ปฏิบัติตามข้อสรุปที่ได้เลือกไว้แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ครูสามารถนำปัญหาจากบทเรียนมาให้เด็กเรียนได้ฝึกคิด เพื่อการตัดสินใจ

11. ทักษะในกระบวนการกลุ่ม

ทักษะในกระบวนการกลุ่ม เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับผู้อื่น ในรูปของหมู่คณะ ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีนักการศึกษา อธิบายถึงองค์ประกอบของทักษะนี้ไว้ดังนี้ คือ

ประนอม เดชชัย (2521 : 39 - 41) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะในกระบวนการกลุ่มว่า ประกอบด้วยการอภิปราย การเขียนรายงาน และการแก้ปัญหา การรับผิดชอบ การรู้จักทำงานร่วมกันอย่างอดทน และการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 55) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะทางกระบวนการกลุ่มว่า ประกอบด้วยความสามารถในการมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม ความสามารถในการเป็นผู้นำ และความสามารถในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์

จอห์น จาโรลิเมก (John Jorolimek 1967 : 10 - 11) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของทักษะในการทำงานกลุ่มว่า ประกอบด้วยทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะการวางแผนงาน ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการแสดงความคิดเห็นในการอภิปรายและรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

เจมส์ เอ แบงคส์ (James A. Banks 1985 : 7) ได้กล่าวถึงทักษะกระบวนการกลุ่มว่า ประกอบด้วย ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในฐานะที่เป็นผู้นำและผู้ตาม การช่วยเหลือให้กลุ่มทำงานสำเร็จสมตามเป้าหมาย

การสอนให้นักเรียนมีทักษะในการทำงานกลุ่มก็มีความสำคัญ
 ทิศนา แชมมณี และคณะ (2526 : 16 - 20) ได้ให้แนวทางในการสอนทักษะ
 กระบวนการกลุ่ม ไว้ดังนี้คือ

1. จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักวางแผนงาน
2. จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักสื่อความหมายให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. จะต้องสอนให้นักเรียนจักเสริมสร้างแรงจูงใจให้แก่กันและกัน
 ในการทำงานกลุ่ม
4. จะต้องสอนให้นักเรียนเกิดทักษะในการตัดสินใจที่ดี
5. จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่ม
 อย่างเหมาะสม
6. จะต้องสอนให้นักเรียนมีทักษะในการแก้ปัญหาทางาน
7. จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักประเมินผลการทำงานภายในกลุ่ม
 ของคน
8. จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักนำเสนอผลงานกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

เลียวนาร์ต เอส เคนเวิร์ธ (Leonard S. Kenworthy
 1962 : 124) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการพัฒนาทักษะการทำงานกลุ่มให้แก่ นักเรียนว่า

1. ชี้แจงบทบาทของประธานและเลขานุการให้แจ่มชัด
2. จัดเตรียมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงานกลุ่ม
3. ช่วยกลุ่มกำหนดแหล่งของข้อมูล
4. ช่วยกลุ่มและบุคคลสรุปข้อมูล
5. ช่วยกลุ่มและบุคคลประเมินผลข้อมูล
 (ช่วยสรุปข้อมูลให้ทั้งที่เป็นกลุ่มและ เป็นบุคคล)
6. ช่วยกลุ่มตัดสินใจในการนำเสนอข้อมูลให้ตรงประเด็น

ดังนั้น ทักษะในกระบวนการกลุ่มประกอบด้วย ทักษะในการวางแผน
 ทักษะในการตัดสินใจ ทักษะในการสื่อความหมาย ทักษะในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ทักษะในการนำเสนอผลงานกลุ่ม และทักษะในการประเมินผลงานกลุ่ม ซึ่งครูควรมีบทบาทในการชี้แจงหน้าที่ของทุกคนในกลุ่ม ช่วยเหลือนักเรียนในการสรุปข้อมูล รวมทั้งช่วยคัดสรรใจในการนำเสนอข้อมูลของนักเรียนให้ตรงประเด็น

12. ทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคม

ทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น สุนทร สุนันท์ชัย (2514 : 31 - 33) ประนอม เดชชัย (2521 : 39 - 41) นาดยา ภัทรแสงไทย (2525 : 187) พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2525 : 55) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคมว่า เป็นทักษะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในสังคม เช่น รู้จักมรรยาทของสังคม รู้จักเคารพกฎระเบียบและความต้องการของสังคม รวมทั้งการรู้จักสร้างมนุษยสัมพันธ์ให้เกิดแก่ผู้อื่น รู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนการรู้จักดำรงตนให้เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของตนด้วย

นอกจากนี้ พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526 : 70 - 77) ได้อธิบายถึงทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ว่า ครูจะต้องฝึกให้นักเรียนมีความสามารถดังต่อไปนี้คือ

1. ฝึกให้นักเรียนรู้จักเห็นใจผู้อื่น
2. ฝึกให้นักเรียนรู้จักสำรวจความรู้สึก ค่านิยม ความสามารถ และจุดอ่อนของตนเองอย่างจริงจัง และพร้อมที่จะรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นโดยดี

3. ฝึกให้นักเรียนเข้าใจคนในฐานะที่เป็น เอกัตบุคคล

4. ฝึกให้นักเรียนรู้จักแก้ไขปัญหาคด้วยข้อมูล

5. ฝึกให้นักเรียนรู้จักทำงานกลุ่ม เป็น

สุมน อมรวิวัฒน์ (2519 : 23) ได้ให้แนวทางการฝึกทักษะทางสังคม ดังนี้

1. ให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่น
2. นักเรียนฝึกแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์
3. นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และยอมรับความคิดเห็นที่ดีที่สุด
4. ให้นักเรียนมีโอกาสแสดงออก เช่น การแสดงบทบาทสมมติ

5. ฝึกมารยาทตามแบบวัฒนธรรมไทย
6. ฝึกการอ่านและตีความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ
7. ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม และวัดผลงานของกลุ่มให้ได้
8. ฝึกการวางข้อตกลง และรับผิดชอบต่อข้อตกลงนั้น ๆ
9. ฝึกการทำงานในรูปของคณะกรรมการ
10. ฝึกการควบคุมระเบียบวินัยของตนเองและของกลุ่ม

ดังนั้นทักษะในการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย

ความสามารถในการปฏิบัติตนในสังคม เช่น มารยาทในการเข้าสังคม กฎระเบียบของสังคม ที่พึงปฏิบัติ และการรู้จักดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของตน ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมเหล่านี้ได้ในหลายรูปแบบ โดยพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษาในประเทศไทย ยังไม่เป็นที่แพร่หลายกว้างขวางมากนัก ดังนั้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงมีไม่มากนัก ซึ่งอาจสรุป ซึ่งอาจสรุปนำมาเสนอได้ดังนี้คือ

จันทิมา ประเสริฐสม (2527: 46 - 49) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการสอนทักษะแผนที่ของครูสังคมศึกษาในกรุงเทพมหานคร" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการสอนทักษะแผนที่ของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานครและหาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการสอนทักษะแผนที่กับภูมิหลังของครูสังคมศึกษาในด้านพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์การสอนแผนที่ และประเภทของโรงเรียนที่สอน ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาเกี่ยวกับแผนที่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 371 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการสอนทักษะแผนที่ของครูสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย คำถามแบบตรวจคำตอบ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการสอนทักษะแผนที่ของครูสังคมศึกษาด้านทักษะการอ่าน การตีความ การเขียน และการใช้แผนที่ ครูสังคมศึกษามี

ความคิดเห็นว่า มีปัญหามากที่สุด และมาก ตามลำดับ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัญหา การสอนทักษะแผนที่กับภูมิหลังของครูสังคมนาสนั้น พบว่า ปัญหาการสอนทักษะแผนที่ด้านการอ่าน การตีความ และการเขียนแผนที่มีความสัมพันธ์กับภูมิหลังของครูสังคมนาสนด้านพื้นฐานความรู้ เกี่ยวกับแผนที่ และปัญหาการสอน ทักษะแผนที่ด้านการตีความแผนที่มีความสัมพันธ์กับภูมิหลังของ ครูสังคมนาสน ด้านการอบรม เกี่ยวกับแผนที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

วราพร จำรัสประเสริฐ (2531: 66 - 67) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทักษะของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้าตามทรรศนะของนักสังคมนาสน" กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางสังคมนาสน จำนวน 21 ท่าน ใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัยพบว่า ทักษะการคิด วิพากษ์วิจารณ์ของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้าที่จำเป็นมากที่สุดคือ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างถูกต้องทำนองคลองธรรม มีความสามารถในการสรุปความคิดรวบยอด และคิด ตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล ทักษะมนุษยสัมพันธ์ที่จำเป็นมากที่สุดคือ การรู้จักให้อภัยต่อผู้อื่น รู้จัก ขอโทษ เมื่อกระทำผิด ความมีเมตตากรุณา การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง และผู้อื่น ทักษะเฉพาะบุคคลที่มีความจำเป็นมากที่สุด คือการเป็นผู้รู้จักเหตุผล การเป็นผู้รู้จัก ตนเอง การใฝ่หาความรู้และทักษะเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รู้จักประมาณตน ความมี ระเบียบวินัย การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ และการรู้จักควบคุมตัวเอง ทักษะทางสังคมที่มีความ จำเป็นมากที่สุดคือ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของ ตนเอง การใช้สิทธิเสรีภาพอย่างมีคุณธรรม การปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม อย่างถูกต้องทั้งทางโลกและทางธรรม

เสรี โอภาส (2532: 102 - 103) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษา เปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดใหญ่ ในจังหวัดสุโขทัย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียน ขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดใหญ่ ในจังหวัดสุโขทัย และเพื่อเปรียบเทียบทักษะทางสังคม ของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ระหว่างโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง และ โรงเรียนขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จังหวัดสุโขทัย ประจำปีการศึกษา 2531 จำนวน 573 คน เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบทดสอบวัดทักษะทางสังคมแบบเลือกตอบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSSX ผลการวิจัยพบว่า ทักษะทางสังคมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาทักษะทางสังคม แต่ละด้านแล้วพบว่า ทักษะทางสังคมด้านการสนองตอบอย่างมีรริยาต่อคำถามของผู้อื่นอยู่ใน ระดับสูง ทักษะด้านการมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายกลุ่ม การเป็นผู้นำการอภิปราย การแสดงความรับผิดชอบ และการช่วยเหลือผู้อื่น อยู่ในระดับ ปานกลาง และทักษะด้านการวางแผนร่วมกับผู้อื่นอยู่ในระดับต่ำ สำหรับทักษะทางสังคมของ นักเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดใหญ่ โดยส่วนรวม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งโรงเรียนขนาดกลางมีแนวโน้มว่าจะมีทักษะทางสังคมสูงสุด

2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

บรูซ เอ็ม ฟราซี (Bruce M. Frazee 1975: 2612-A ได้วิจัย เรื่อง An Analysis of Map Reading Skills of Teachers and Pupils in Grades Four, Five and Six วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ การตรวจสอบคุณสมบัติในการอ่าน แผนที่ของครู และนักเรียนเกรด 4 เกรด 5 และเกรด 6 เพื่อตรวจสอบจุดดีและจุดบกพร่อง เกี่ยวกับทักษะการอ่านแผนที่ เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของครูและนักเรียน ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครู 42 คน และนักเรียน 210 คน ในระดับเกรด 4 เกรด 5 และเกรด 6 แต่ละคนทำแบบทดสอบ ตอนที่ 1 เรื่องการอ่านแผนที่ การวิเคราะห์ ข้อมูลสำคัญในการเปรียบเทียบระหว่างครู และนักเรียนในแต่ละระดับชั้นเรียน ใช้วิธีการ วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้ค่าเฉลี่ยมัธยิม เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และไคสแควร์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูไม่มีความรู้ในทักษะการอ่านแผนที่มากนัก การสอนหรือการเรียน ในระดับชั้นที่สูงขึ้นจะทำให้ครูหรือนักเรียนมีทักษะการอ่านแผนที่ดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบทักษะ การอ่านแผนที่ ปรากฏว่า ครูมีทักษะการอ่านแผนที่ดีกว่านักเรียนจากการทดสอบไคสแควร์ พบว่า ยังมีระดับชั้นสูงขึ้นไปเท่าใด ความแตกต่างเรื่องทักษะการอ่านแผนที่ระหว่างครูและนักเรียน จะน้อยลง โปรแกรมครูศึกษาควรจะมีการประเมินผลการเรียนการสอนทักษะแผนที่เพื่อศึกษาว่า ครูสนใจวัสดุการสอนเกี่ยวกับการอ่านแผนที่หรือไม่ ควรมีการศึกษาการสอนการอ่านแผนที่ของครู

และควรมีการสำรวจ เทคนิควิธีการสอนทักษะการอ่านแผนที่ นอกจากนี้ควรมีโปรแกรมการสอน การอ่านแผนที่ สำหรับครูที่กำลังสอนทักษะการอ่านแผนที่ด้วย

แมรี จูน มาร์ติน (Mary June Martin 1981: 237) ได้วิจัย เรื่อง "Curriculum of Middle Schools. A Descriptive Study of The Teaching of Writing" จุดมุ่งหมายของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาหลักสูตรการเขียนของนักเรียนระดับ 5 - 8 ระหว่างช่วง 1 ปีการศึกษา ซึ่งจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้เป็นคือ การเลือก การจัดระบบ การสอน การประเมินผลในกิจกรรมการเขียน โดยเฉพาะศึกษาใน 4 ประเด็นอันได้แก่ 1. หลักสูตรการเขียนและการจัดกิจกรรมให้แก่ักเรียนของครูมีอะไร 2. ครูพัฒนาหลักสูตรการเขียนอย่างไร 3. นักเรียนต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง และ 4. ความสัมพันธ์ระหว่างการเขียนกับหลักสูตรอื่น ๆ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะทำการศึกษาเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้ง เปรียบเทียบผลที่ได้รับจากการตรวจสอบหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งแหล่งข้อมูลที่สำคัญได้แก่จากการจดบันทึก จากวารสารของครู จากการสัมภาษณ์ เอกสารที่ทางโรงเรียนได้อธิบายกิจกรรมที่ครูจัดซึ่งจะนำมาแปลความโดยอาศัยทฤษฎีของผู้เชี่ยวชาญของหลักสูตร เช่น ราฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) และ เปาโล เฟรฟ (Paulo Freire) ข้อค้นพบที่ได้ก็คือ 1. ในการจัดกิจกรรมการเขียนให้แก่ักเรียนนั้น ครูเลือกตามความสนใจของนักเรียน 2. หลักสูตรการเขียนนั้นจะเน้นการเขียนเชิงสร้างสรรค์ 3. ในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นจะให้นักเรียนได้ฝึกพัฒนาทักษะการเขียนและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือเป็นรายบุคคล 4. หลักสูตรการเขียนนั้นจะยึดหยุ่นตามความต้องการของท้องถิ่น

ซันดรา คอปเพนส์ (Sondra Kopans 1984: 2465) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "The Effects of Graphic Pre-Organizers on Tenth Graders' Comprehension of Chapters in a Social Studies Textbook" จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้ เพื่อปรับปรุงการอ่านบทเรียนในหนังสือเรียนสังคมศึกษา แล้วทดสอบโดยใช้แบบทดสอบความเข้าใจที่เป็นปรนัย (Objective Comprehension Tests) สองหน่วยซึ่งประกอบด้วย 4 บทเรียน โดยคัดเลือกมาจากหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา วัสดุกราฟิกที่จะนำไปทดสอบนี้จะเป็นวัสดุกราฟิกที่ประกอบด้วยการ์ตูนที่อธิบายคำศัพท์ ซึ่งแต่ละคำศัพท์นั้นจะมาจากบทเรียนวิชาสังคมศึกษา รวม 8 บทเรียน คำศัพท์ต่าง ๆ จะวาดอยู่ในรูปแบบของการ์ตูน ซึ่งจะอธิบาย

ด้วยภาษาที่ง่ายกว่าหนังสือเรียน โดยให้กลุ่มทดลองอ่านล่วงหน้าในรูปของวัสดุกราฟิก ก่อนที่จะให้อ่านจากหนังสือเรียนจริง ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ จะไม่ได้อ่านบทเรียนดังกล่าวล่วงหน้า จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมในการวัดความแตกต่างในการอ่าน เพื่อความเข้าใจระหว่างนักเรียนที่ใช้และไม่ใช้วัสดุกราฟิก

วิกตอเรีย แคมป์เบล กอนซาเลส รูบีโอ (Victoria Campbell Gonzalez-Rubio 1989: 309) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Investigation of The Relationship between Secondary Teacher, Instruction of Critical Thinking Skills and Their Students' Perception of Those Skills" จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้ เพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจของครูมัธยมศึกษาเกี่ยวกับการสอนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และการรับรู้ของนักเรียนที่มีต่อการสอนนั้น ๆ โดยแบ่งครูและนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูที่ได้รับการอบรมแบบให้คิดวิเคราะห์วิจารณ์กับนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และกลุ่มครูที่ไม่ได้รับการอบรมทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์กับนักเรียนที่ไม่ได้รับการสอนแบบคิดวิเคราะห์วิจารณ์ กลุ่มประชากรที่ใช้เป็นครูในระดับมัธยมศึกษาจำนวน 60 คน และนักเรียน 1,239 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม สำหรับนักเรียนให้ปฏิบัติการในชั้นเรียน 1 วัน แล้วใช้วิธีการสังเกตการปฏิบัติการของนักเรียน จากนั้นจึงทำการทดสอบโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า แบบตรวจสอบรายการเกี่ยวกับการตรวจสอบพฤติกรรมตนเองในการสอน (Barells "Self Reflection On Your Teaching : A Checklist") หลังจากสอนไปแล้ว 1 เดือน ทั้งกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ผลปรากฏว่า ส่วนใหญ่แล้วไม่มีความแตกต่างระหว่างครูและนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ยกเว้น ปฏิกริยาที่เกี่ยวข้องกับการโต้แย้ง จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดในกลุ่มเด็กทดลอง ส่วนนักเรียนในกลุ่มควบคุมมีความเห็นว่า พฤติกรรมการสอนของครูช่วยให้เขาเกิดการ เรียนรู้ได้มากกว่าเด็กกลุ่มทดลอง

1. งานวิจัยภายในประเทศส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการสอนทักษะแผนที่ การเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่ต่างกัน ทักษะของเยาวชนไทยที่พึงมีในทศวรรษหน้า ซึ่งผลของการวิจัยสรุปได้ว่า ครูมีปัญหาในเรื่องของการสอนแผนที่มาก นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนขนาดกลางจะมีทักษะทางสังคมสูงสุด และทักษะที่จำเป็นของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้านั้นคือ ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการตัดสินใจ โดยอาศัยข้อมูล และทักษะของการมีมนุษยสัมพันธ์

2. งานวิจัยในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการทดลองสอนทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะแผนที่ ทักษะการอ่านโดยใช้วัสดุกราฟิกเป็นสื่อ ทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งผลของการวิจัยสรุปได้ว่า ครูไม่มีความรู้ในด้านทักษะแผนที่มากนัก การใช้วัสดุกราฟิกในการสอนจะช่วยให้เด็กเรียนเกิดความเข้าใจมากขึ้น และการสอนทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์จะช่วยให้เด็กเรียนเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น

ผลของงานวิจัยดังกล่าวยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาถึงสภาพและปัญหาในการพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษาโดยตรง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นพื้นฐานของการศึกษาถึงสภาพและปัญหาในการพัฒนาทักษะวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อจะได้นำผลของการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนทักษะวิชาสังคมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย